

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**Διακρίσεις σε βάρος γυναικών υπό το φως του
άρθρου 14 ΕΣΔΑ**

Καθηγητής: Αριστοτέλης Κωνσταντινίδης

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Έλενα Ιωάννου

Λέξεις: 17613

Λευκωσία, Δεκέμβριος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή

2. Θεωρητική προσέγγιση της απαγόρευσης διακρίσεων εις βάρος γυναικών

- 2.1. Διάφορες μορφές διακρίσεων εις βάρος των γυναικών
- 2.2. Θεωρητική ανάπτυξη της αρχής της ισότητας
- 2.3. Ανάπτυξη της έννοιας «διασταυρούμενες ανισότητες», της έννοιας της «πατριαρχίας» και της έννοιας «στερεότυπα»
- 2.4. Θεωρητική ανάπτυξη της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω φύλου επί τη βάση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ
- 2.5. Αντίστοιχες πρόνοιες της CEDAW και της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

3. Νομολογία του ΕΔΔΑ για την απαγόρευση διακρίσεων εις βάρος γυναικών

- 3.1. Το άρθρο 2 και το άρθρο 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ
- 3.2. Το άρθρο 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ
- 3.3. Το άρθρο 6 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ
- 3.4. Το άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ
- 3.5. Το άρθρο 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ
- 3.6. Το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

4. Επίλογος

5. Βιβλιογραφία

Συντομογραφίες

-Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης: Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (2011)

-ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

-ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

-CEDAW: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979), Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία θα επιδιώξει την ανάλυση του ζητήματος της απαγόρευσης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, υπό το φως του άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹. Προς τον σκοπό της ολοκληρωμένης ανάπτυξης της ως άνω θεματικής κρίνεται απαραίτητη η παράλληλη παράθεση και ανάλυση της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τόσο σε πρόσφατες, αλλά και σε παλαιότερες αποφάσεις του. Η απαγόρευση διακρίσεων, που βρίσκει έρεισμα στο συγκεκριμένο άρθρο της ΕΣΔΑ, νοείται ως σύγχρονη έκφανση της γενικής αρχής της ισότητας, η οποία αποτελεί θεμελιώδη αρχή δικαίου, αλλά και ανθρώπινο δικαίωμα παράλληλα². Οι διακρίσεις και ως εκ τούτου η παραβίαση της αρχής της ισότητας είναι πολυδιάστατα φαινόμενα που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ανέκαθεν ταλάνιζαν την κοινωνία. Παρόλα αυτά μόνο τις τελευταίες δεκαετίες έχει αρχίσει να παρατηρείται η ανάδειξη των διακρίσεων καθαυτών ως παθογένειας της κοινωνίας και ως μιας από τις σοβαρότερες μορφές καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό την μορφή τους αυτή, ιδίως δηλαδή όσον αφορά το φύλο και ειδικότερα τις γυναίκες. Εξάλλου για τις γυναίκες η απόλαυση ανθρωπίνων δικαιωμάτων εν γένει άργησε να επιτευχθεί, πολλώ δε μάλλον να είναι ισότιμη, κάτι το οποίο δεν έχει μέχρι σήμερα γίνει απολύτως κατορθωτό, αν και παρατηρείται σχετική πρόοδος σταδιακά.

Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία καταδεικνύουν πως η ισότητα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επιτευχθεί μόνο σε ποσοστό 70,2%. Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της εργασίας το ποσοστό αυτό αγγίζει το 73,8%, στον τομέα της υγείας 88,5%, στον τομέα της εξουσίας 59,1%, στον τομέα των χρημάτων 82,6% και στον τομέα των γνώσεων ανέρχεται σε ποσοστό μόλις 63,6%³. Η χώρα μας, μάλιστα, φαίνεται να ανήκει στις περιπτώσεις όπου τα επίπεδα κυμαίνονται κάτω από τον μέσο όρο, αν και έχει παρατηρηθεί μεγάλη πρόοδος σε μικρότερο χρονικό διάστημα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης. Αξίζει δε να σημειωθεί πως το 2019 το 35% των ερωτηθέντων ευρωπαϊών πολιτών πιστεύουν πως η διάκριση λόγω φύλου είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα τους, ποσοστό που είχε ελάχιστη μείωση σε σχέση με το 2015, ενώ το 26% πιστεύουν πως οι προσπάθειες για καταπολέμηση των διακρίσεων στη χώρα τους είναι αποτελεσματικές⁴. Τέλος, τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν τις φυλετικές ανισότητες δείχνουν πως το 52% των ερωτηθέντων θεωρούν το ζήτημα σοβαρό στη χώρα τους, ενώ από αυτούς το 58% είναι γυναίκες. Πιστεύουν, μάλιστα, ότι η σοβαρότερη μορφή ανισότητας είναι κατά 48% η βία κατά των γυναικών, κατά 43% το χάσμα στις απολαβές από την εργασία και το 36% η εμπορία προσώπων⁵.

1. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 14.

2. *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Α.

3. *Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων*.

4. *Eurobarometer*, 'The gender inequalities in the European Union', 2019.

5. *Eurobarometer*, 'The gender inequalities in the European Union', 2019.

Έχοντας αναφερθεί στα πιο πάνω στατιστικά στοιχεία, τα οποία φαίνονται αρκετά ελλιπή αφού οι κυβερνήσεις των κρατών αποτυγχάνουν να συγκεντρώσουν βάσει έμπιστων και συγκρίσιμων δεδομένων, διαφαίνεται πως το πρόβλημα των διακρίσεων κυρίως για τις γυναίκες δεν έχει εμφανίσει την επιδιωκόμενη εξέλιξη ώστε να οδηγηθούμε στην εξάλειψή του άμεσα, όπως επιβάλλεται να συμβεί.

Αρχικά, μέσω της παρούσας εργασίας θα αναπτυχθεί η έννοια της απαγόρευσης διακρίσεων εις βάρος των γυναικών σε θεωρητικό επίπεδο και ο τρόπος που το πρόβλημα ξεκίνησε να αναδύεται σιγά σιγά, ώστε στη σημερινή εποχή να θεωρείται πλέον καίριο και η αντιμετώπισή του να αποτελεί πρωταρχικό στόχο των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και του ίδιου Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΕΔΔΑ μέσα από τη νομολογία του. Στη βάση των ποικίλων παραγόντων που προσδιορίζουν την έννοια των διακρίσεων με βάση το φύλο, όπως αποδίδονται από τη θεωρία, θα επιχειρηθεί η παράθεση των διαφόρων μορφών που αυτή μπορεί να εκλάβει. Με στόχο να επιδιωχθεί η καλύτερη κατανόηση της απαγόρευσης διακρίσεων, θα αναπτυχθεί, παράλληλα, σε θεωρητικό επίπεδο και η ισότητα των φύλων, η νομική φύση της, καθώς και ο διαχωρισμός της σε τυπική και ουσιαστική ισότητα. Επιπλέον των ανωτέρω, σημαντική είναι η παράθεση των εννοιών «διασταυρούμενες ανισότητες», «πατριαρχία» και «στερεότυπα», οι οποίες αλληλεπιδρούν με την έννοια των διακρίσεων, ώστε να γίνει κατανοητό πως διάφοροι άλλοι παράγοντες είναι καταλυτικής σημασίας για την επέλευση της διάκρισης και στην μορφή που η τελευταία μπορεί να εκλάβει. Παράλληλα, επιπλέον από το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ και το Δωδέκατο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ⁶, θα παρατεθεί το ευρύτερο νομικό πλαίσιο που διέπει το ζήτημα σήμερα σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για την προσέγγιση της απαγόρευσης των διακρίσεων πιο σφαιρικά, αφού αποτελεί εργαλείο και του ίδιου του Δικαστηρίου, με έμφαση στις αντίστοιχες έννοιες της CEDAW και της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

Εν συνεχεία, θα αποτυπωθεί και θα αναλυθεί η νομολογία του ΕΔΔΑ επί του ζητήματος της απαγόρευσης διακρίσεων εις βάρος των γυναικών και η εξέλιξή της με την πάροδο του χρόνου, που έχει οδηγήσει στην διεύρυνση της έννοιας αυτής ως είχε αποτυπωθεί αρχικά στο άρθρο 14 ΕΣΔΑ και των διαστάσεων που μπορεί να εκλάβει σήμερα. Με αναφορά στις σημαντικότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου, θα γίνει περαιτέρω διαχωρισμός της απαγόρευσης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, ώστε να επιδιωχθεί η νομολογιακή ανάλυση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με σειρά άλλων ουσιαστικών προνοιών της Σύμβασης, βάσει των επιμέρους ζητημάτων που μπορούν να οδηγήσουν συνδυαστικά με το φύλο σε διάκριση. Επιπλέον, θα επιδιωχθεί μια συγκριτική ανάλυση των

6. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 1 Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

αποφάσεων και κριτική προσέγγισή τους με σκοπό να αναδειχθεί η πρόοδος που παρατηρείται στην σύγχρονη προσέγγιση του ζητήματος από το Δικαστήριο, αλλά και το γεγονός ότι το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται και θεωρείται μάλιστα ακόμα και σήμερα βαρύνουσας σημασίας.

Καταληκτικά, θα αναπτυχθεί μια εν συνόλω κριτική επί της στάσης της νομολογίας του ΕΔΔΑ σήμερα, στη βάση τόσο των νομικών, των στατιστικών, όσο και των κοινωνικών δεδομένων. Θα παρουσιασθούν κάποιες μελλοντικές επιδιώξεις, μέτρα και πρόνοιες που θα έπρεπε να τεθούν σε εφαρμογή και στόχοι που χρειάζεται να τεθούν σε προτεραιότητα για την πάταξη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών που παρατηρούνται εξαιτίας της εξακολούθησης των διακρίσεων σε βάρος τους.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνήσει την απαγόρευση διακρίσεων εις βάρος των γυναικών συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη το νομικό πλαίσιο που βρίσκεται σε ισχύ, την ερμηνεία που έχει δώσει στις θεωρητικές έννοιες και στο άρθρο 14 το ΕΔΔΑ και να υπογραμμίσει τη βαρύτητα του ζητήματος, την πολυπλοκότητά του και την ανάγκη αποτελεσματικής καταπολέμησής του. Μέσα από την παρούσα εργασία θα αναδειχθεί το πρόβλημα της ύπαρξης διακρίσεων εις βάρος των γυναικών στις σύγχρονες κοινωνίες των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης και η αυξημένη σημασία που πρέπει να αποδίδεται στην εξάλειψη του φαινομένου προς την οδό της επίτευξης της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ των φύλων, παράλληλα με την παράθεση προβληματισμών που περιβάλλουν το ζήτημα, ώστε να αποτυπωθεί μια ολοκληρωμένη προσέγγισή του όπως αυτό υφίσταται σήμερα με υπόβαθρο την κοινωνική πραγματικότητα.

2. Θεωρητική προσέγγιση της απαγόρευσης διακρίσεων εις βάρος γυναικών

2.1. Διάφορες μορφές διακρίσεων εις βάρος των γυναικών

Ως διάκριση νοείται η κατάσταση στην οποία ένα πρόσωπο περιέρχεται κατά κάποιο τρόπο σε μειονεκτική θέση βάσει ενός ή περισσότερων προστατευόμενων λόγων⁷. Οι προστατευόμενοι λόγοι, επομένως, αποτελούν το υπόβαθρο της διάκρισης, ενώ οι διακρίσεις λόγω υποβάθρου αποτελούν μια από τις μορφές που μπορούν οι διακρίσεις να εκλάβουν⁸.

Η διάκριση λόγω φύλου σε βάρος των γυναικών, συγκεκριμένα, αφορά τη δυσμενή διάκριση η οποία βασίζεται στο γεγονός ότι το πρόσωπο είναι γυναίκα. Το φύλο σε αυτές τις περιστάσεις αποτελεί τον προστατευόμενο λόγο βάσει του οποίου οι γυναίκες περιέρχονται στην μειονεκτική θέση.

7. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.49.

8. *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', 2022, Μέρος V και *Molla Sali v. Greece*, App. No 20452/14, (ECHR 18 June 2020) par.134.

Πρόκειται για κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο προσλαμβάνει θεσμικά χαρακτηριστικά⁹. Ωστόσο, όπως έχει ήδη καταστεί σαφές ήδη στην παρούσα εργασία, αλλά και βάσει του ως άνω ορισμού, οι διακρίσεις μπορεί να επέλθουν εξαιτίας περισσότερων του ενός λόγου σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Ειδικότερα, οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών μπορούν να εκλάβουν πολλές μορφές εξαιτίας ακριβώς του ότι ο παράγοντας φύλο αλληλεπιδρά ή υπάρχει ταυτόχρονα με σειρά άλλων παραγόντων, όπως είναι για παράδειγμα η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η θρησκεία, οι πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, η φυλή, το χρώμα, η γλώσσα, η κοινωνική προέλευση, ο τόπος διαμονής, το μορφωτικό επίπεδο και η εθνοτική καταγωγή μιας γυναίκας. Οι διάφοροι άλλοι παράγοντες συνδυαστικά με το φύλο συνυπάρχουν με τέτοιο τρόπο σε βάρος της γυναίκας ώστε να οδηγούν σε διαφορετικές περιστάσεις και να έχουν διαφορετικές, δυσμενέστερες, κάθε φορά συνέπειες, καθιστώντας έτσι την κάθε περίπτωση μοναδική. Ως εκ τούτου, το κοινωνικό πλαίσιο και υπόβαθρο, το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, η εποχή, καθώς και τα λοιπά χαρακτηριστικά μιας γυναίκας έχουν καθοριστικό ρόλο για τις δυσμενείς συνέπειες που η ίδια υφίσταται λόγω των διακρίσεων. Οι συνέπειες αυτές, όμως, δεν παύουν να βασίζονται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι αυτή γεννήθηκε γυναίκα. Για παράδειγμα όταν μια γυναίκα είναι οικονομικά εξαρτώμενη από τον σύζυγό της είναι αποδεδειγμένα μεγαλύτερες οι πιθανότητες να υποστεί βία από τον σύζυγό της, σε σχέση με μια άλλη γυναίκα με παρόμοια χαρακτηριστικά και συνθήκες, η οποία είναι οικονομικά ανεξάρτητη. Επίσης, έχει διαφανεί πως μια γυναίκα μπορεί να τύχει λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης λόγω του ότι είναι μεγαλύτερη σε ηλικία από μια άλλη γυναίκα. Πολλά άλλα παραδείγματα τα οποία έχουν μελετηθεί κατά καιρούς έχουν καταδείξει ότι το υπόβαθρο εν συνόλω μπορεί να επηρεάσει σημαντικά το κατά πόσο μια γυναίκα θα καταστεί θύμα διάκρισης και το πόσο δυσμενείς συνέπειες μπορεί αυτή να υποστεί εξαιτίας της διάκρισης σε βάρος της.

Προς τον σκοπό της εξάλειψης των διακρίσεων, λοιπόν, είναι απαραίτητο να διερευνώνται όλοι οι πιο πάνω παράγοντες που συνιστούν συνολικά το υπόβαθρο, αφού είναι αλληλεξαρτώμενοι, γεγονός που συνεπάγεται πως η αντιμετώπιση μόνο κάποιας από τις αιτίες που οδήγησαν σε διάκριση εις βάρος μιας γυναίκας δεν θα μπορούσε μεμονωμένα να οδηγήσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα, που δεν είναι άλλο από την απόλαυση της πραγματικής ισότητας. Το πλαίσιο αυτό, ωστόσο, άργησε να γίνει αντιληπτό και να αναδειχθεί, με αποτέλεσμα για πολλές δεκαετίες να θεωρείται πως, για να επιτευχθεί η ισότητα μεταξύ των φύλων, η μοναδική συνισταμένη ήταν το ίδιο το φύλο και καμία άλλη. Με την πάροδο των ετών και μέσα από την προσέγγιση τόσο των διακρατικών οργανισμών, όπως είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης, όσο και του ΕΔΔΑ διαφάνηκε πως η επίτευξη της εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών μπορεί να γίνει κατορθωτή μόνο μέσα από την ταυτόχρονη καταπολέμηση

9. *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Β (I) (2).

των διάφορων παραγόντων που συνδράμουν ώστε να τεθεί μια γυναίκα στην μειονεκτική θέση που είναι αποτέλεσμα της διάκρισης σε βάρος της.

Οι διακρίσεις, συμπερασματικά, έχουν διάφορες μορφές βάσει του υποβάθρου μιας γυναίκας μια δεδομένη χρονική στιγμή κατά την οποία η τελευταία υφίσταται τη διάκριση και που συνέβαλαν στο να ανακύψει η διάκριση σε βάρος της.

Το δίκαιο των διακρίσεων προβλέπει σήμερα, επομένως, ότι πρόσωπα που βρίσκονται σε όμοιες καταστάσεις πρέπει να τυγχάνουν όμοιας μεταχείρισης και όχι λιγότερο ευνοϊκής εξαιτίας κάποιου ιδιαίτερου ή προστατευόμενου, όπως ονομάζεται, χαρακτηριστικού που διαθέτουν¹⁰. Το συμπέρασμα για τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση προκύπτει κατόπιν σύγκρισης του θεωρούμενου θύματος με ένα άλλο πρόσωπο, το οποίο δε διαθέτει το συγκεκριμένο κάθε φορά προστατευόμενο χαρακτηριστικό ενώ βρίσκεται σε όμοια κατάσταση με το θεωρούμενο θύμα. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για τη λεγόμενη άμεση διάκριση. Άμεση διάκριση υπάρχει και στην αντίστροφη περίπτωση όπου η μεταχείριση προσώπων είναι όμοια παρά το γεγονός ότι αυτά βρίσκονται σε εντελώς διαφορετικές καταστάσεις μεταξύ τους.

Αντιθέτως, έμμεση θεωρείται η διάκριση όταν αυτή προκύπτει από μεταχείριση που βασίζεται σε έναν φαινομενικά ουδέτερο, βάσει της διατύπωσής του, κανόνα δικαίου, πολιτικής ή μέτρου, που δεν στοχεύει ή αποβλέπει σε μια συγκεκριμένη ομάδα και περιάγει σε μειονεκτική θέση πρόσωπο ή ομάδα προσώπων λόγω ενός ιδιαίτερου ή προστατευόμενου χαρακτηριστικού τους και έχει επιζήμιες επιπτώσεις σ' αυτά τα πρόσωπα¹¹. Μάλιστα, στην σύγχρονη θεωρία και νομολογία επί του ζητήματος έχει ξεκαθαριστεί ότι για να αποτελεί έμμεση διάκριση ένας κανόνας δικαίου, ένα μέτρο ή μια πολιτική δεν απαιτείται να υπήρχε κατά την θεσμοθέτησή του η σχετική πρόθεση των εθνικών αρχών¹². Ως εκ τούτου, στην περίπτωση των έμμεσων διακρίσεων η έμφαση για την διαπίστωσή τους μετατίθεται από τη διαφορετική μεταχείριση, στις συνέπειες που η μεταχείριση έχει επιφέρει¹³.

Επιπροσθέτως, διακριτή κατηγορία διακρίσεων θεωρείται η διάκριση λόγω συσχέτισης ή εξ αντανακλάσεως, όταν δηλαδή ένα πρόσωπο τυγχάνει λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης λόγω της σχέσης του με ένα άλλο πρόσωπο το οποίο διαθέτει ένα συγκεκριμένο προστατευόμενο χαρακτηριστικό¹⁴. Ωστόσο, η συγκεκριμένη μορφή διακρίσεων δεν αναδεικνύεται συχνά στις περιπτώσεις που το προστατευόμενο χαρακτηριστικό του προσώπου που υφίσταται τη διάκριση είναι το φύλο.

10. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.50.

11. *Ibid.*, Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2017, σελ.594 και *Hugh Jordan v. the United Kingdom, App. No 24746/94, (ECHR 4 May 2001), par.154*.

12. *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.12.

13. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.63.

14. *Ibid.*, σελ.61-62, *Weller v. Hungary, App. No 44399/05, (ECHR 31 March 2009)*.

Οι πιο πάνω μορφές και κατηγορίες διακρίσεων εξυπηρετούν στην ευχερέστερη ταξινόμηση και καλύτερη και πιο συστηματική αντιμετώπιση της εκάστοτε διάκρισης βάσει των λόγων που αυτή ανέκυψε, αλλά και του τρόπου.

2.2. Θεωρητική ανάπτυξη της αρχής της ισότητας

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η εννοιολογική προσέγγιση της αρχής της ισότητας, η οποία αποτέλεσε την απαρχή και το υπόβαθρο για τη θέσπιση του δικαίου των διακρίσεων. Εξάλλου, οι δύο έννοιες όχι μόνο είναι δυσχερές να αναπτυχθούν και να αναλυθούν διακριτά η μία από την άλλη, αλλά κρίνεται και μεθοδολογικά άστοχη μια τέτοια προσέγγιση, αφού η έννοια της απαγόρευσης διακρίσεων εμφανίζεται τις περισσότερες φορές ως ταυτόσημη ή υπάλληλη της έννοιας της ισότητας¹⁵. Η απαγόρευση διακρίσεων θεωρείται σήμερα ειδικότερη πτυχή της ισότητας και ως εκ τούτου η πρώτη δε θα μπορούσε να υφίσταται χωρίς τη δεύτερη.

Μάλιστα, έχει θεωρητικά διατυπωθεί σαφώς, πως, η γενική αρχή της ισότητας αποτελεί θεμελιώδη έννοια στις σύγχρονες έννομες τάξεις και στόχος της είναι πλέον να ρυθμίσει τις κοινωνικές σχέσεις, τόσο μεταξύ του κράτους και των πολιτών, αλλά πολλές φορές και των ιδιωτών μεταξύ τους. Η αρχή της ισότητας, λοιπόν, ως θεμελιώδης αρχή των δημοκρατικών πολιτευμάτων, νοείται ως η ίση απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών από τους πολίτες μιας κοινωνίας. Πρόκειται για έννοια πολυπαραγοντική, στην οποία δεν μπορεί με ασφάλεια να αποδοθεί συγκεκριμένο περιεχόμενο¹⁶. Αποτελεί επιταγή τόσο προς τους φέροντες την εξουσία, αλλά και προς τους πολίτες στην ανάπτυξη των μεταξύ τους σχέσεων, κάτι το οποίο δεν ήταν βεβαίως ανέκαθεν αυτονόητο, αφού στο πέρασμα των αιώνων η συγκεκριμένη επιταγή επιδέχθηκε πολλές διαφοροποιήσεις και σημαντική εξέλιξη.

Ήδη από την εποχή της ελληνικής αρχαιότητας, παρατηρήθηκε η έννοια της ισότητας να απασχολεί τους συγγραφείς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αναφορά του Αριστοτέλη στο έργο του Ηθικά Νικομάχεια. Ο αρχαίος φιλόσοφος είχε προσεγγίσει την ισότητα ως μία από τις δύο κλασικές σημασίες της δικαιοσύνης διατυπώνοντας ότι μια πράξη, ένας άνθρωπος, ένας νόμος που εγκαθιδρύεται ή έχει εγκαθιδρυθεί θεωρείται δίκαιος όταν σέβεται μια σχέση ισότητας¹⁷.

Με το πέρας των ετών, όμως, έγινε αντιληπτό πως η έννοια αυτή είναι αχανής και έχει απεριόριστες ερμηνείες, αντιλήψεις και μορφές που μπορεί να εκλάβει όταν τίθεται σε εφαρμογή με συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς σε ορισμένη χρονική στιγμή και σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα. Έγινε αντιληπτή ως φιλοσοφική έννοια, αρχή, ατομικό δικαίωμα, αξία, κανόνας και πολιτικό αίτημα.

15. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.1.

16. *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Α (I) (1).

17. Ibid.

Ως εκ τούτου, προς τον σκοπό της καλύτερης κατανόησης και εφαρμογής της στην πράξη, αλλά και της ορθότερης μεθοδολογικής προσέγγισής της, επιδιώχθηκε η οριοθέτησή της σε διάφορες υποκατηγορίες. Έτσι, αυτή χαρακτηρίστηκε ως τυπική και ουσιαστική, αναλογική και αριθμητική, νομική και ηθική, ισότητα ευκαιριών και αποτελέσματος, ισότητα εντός και ενώπιον του νόμου ισότητα¹⁸. Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας θα αρκεστούμε στην ανάπτυξη μόνο κάποιων από τα πιο πάνω δίπολα που αφορούν την ισότητα και που μεταγενέστερα θα χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία για την ανάπτυξη και της απαγόρευσης διακρίσεων.

Πρώτιστα, χρήζει εξέτασης το δίπολο τυπική και ουσιαστική ισότητα, το οποίο έχει προσλάβει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Η έννοια της τυπικής ή νομικής ισότητας αφορά την υποχρέωση του εκάστοτε νομοθέτη να ρυθμίζει με όμοιο τρόπο όλες τις περιπτώσεις μεταξύ τους, ακόμα κι αν αυτές είναι ανόμοιες, χωρίς καμία διαφοροποίηση¹⁹. Αντιθέτως, η έννοια της ουσιαστικής ισότητας επιτάσσει την όμοια μεταχείριση ομοίων και αντιστρόφως την ανόμοια μεταχείριση ανομοίων²⁰. Η εφαρμογή της τυπικής ισότητας δέχθηκε οξεία κριτική και θεωρήθηκε από πολλούς θεωρητικούς ότι πρόκειται για έννοια που στερείται οποιουδήποτε ουσιαστικού περιεχομένου²¹. Επομένως, στις σύγχρονες έννομες τάξεις κρίνεται περιττή η προσήλωση σε μια έννοια με τέτοιο περιεχόμενο και προτιμάται η ερμηνεία της κατά τρόπο που θα μπορεί να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης, το κοινωνικό υπόβαθρο της εκάστοτε περιοχής και χρονικής στιγμής και τις ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν εξ αυτών.

Στο ίδιο περίπου μοτίβο κινείται και η διάκριση αριθμητικής με αναλογική ισότητα, όπου η αριθμητική ισότητα σχετίζεται με την ιδιότητα του πολίτη και αγνοεί τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του καθενός από αυτούς ή των διαφόρων ομάδων και τις σχέσεις ισχύος μεταξύ τους, ενώ η αναλογική ισότητα λαμβάνει υπόψη τις σχέσεις μεταξύ της ομάδας ή των ατόμων με τα άτομα ή την ομάδα. Αυτό το δίπολο τέθηκε πρώτα από τον αρχαίο φιλόσοφο Αριστοτέλη ως προς την κατανομή αγαθών ή δικαιωμάτων είτε αριθμητικά, δηλαδή ίδιος αριθμός αγαθών ή δικαιωμάτων για όλους, είτε αναλογικά, δηλαδή διαφορετικός αριθμός αγαθών ή δικαιωμάτων λαμβάνοντας υπόψη και άλλους παράγοντες²². Παρόλα αυτά, όπως εύστοχα έχει διατυπωθεί «Η αναλογική ισότητα είναι δίκαιη μόνο όταν μέσα από αυτή κατοχυρώνεται η ισότητα όλων των πολιτών να αναπτύξουν τα φυσικά τους προσόντα, γι αυτό και η έννοια της ισότητας κατευθύνεται, όλο πιο συχνά, προς την έννοια της

18. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.2.

19. Κώστας Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα* (4η Αναθεωρημένη Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.157.

20. Ibid. σελ.158.

21. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.4.

22. Ibid. Σελ.40-42 και *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Α (3) (B).

ισότητας των ευκαιριών, η οποία επιτρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλες αξίες της κοινωνικής συμβίωσης πλην της ισότητας ... δηλαδή η ισότητα νοείται ως ενσωμάτωση ή συμπερίληψη (εξισωτισμός)».²³

Παρά τα ανωτέρω, όμως, έχει διαφανεί πως η έννοια της ισότητας δεν έχει εντελώς αποκόψει τους δεσμούς της με τις λοιπές εννοιολογικές προσεγγίσεις που έχουν κατά καιρούς αποτυπωθεί και άρα ακόμη και στις περιπτώσεις που φαινομενικά υιοθετείται η ουσιαστική μορφή της, αυτή επηρεάζεται από τις άλλες αυτές μορφές. Για παράδειγμα, καίριο παραμένει μέχρι σήμερα το ερώτημα κατά πόσο η ισότητα περιορίζεται στην υποχρέωση του νομοθέτη προς θέσπιση μιας γενικής και αφηρημένης κάθε φορά ρύθμισης, οπότε πρόκειται για ισότητα εντός του νόμου ή εάν το κανονιστικό της περιεχόμενο επεκτείνεται και στις εθνικές αρχές και τη δικαστική εξουσία, που πρέπει να δεσμεύονται από την επιταγή αυτή και να ελέγχουν τον νομοθέτη για τις επιλογές του, οπότε λόγος γίνεται πλέον για ισότητα ενώπιον του νόμου²⁴.

Πιο πρόσφατα, διατυπώθηκε η έννοια της ισότητας ευκαιριών και αποτελέσματος όπου παρατηρείται η τάση προς ενσωμάτωση της ουσιαστικής ισότητας. Έμφαση σ' αυτή την περίπτωση αποδίδεται όχι στο περιεχόμενο μιας επιταγής, αλλά στον τρόπο εφαρμογής της πρακτικά. Βάσει τούτου, όταν γίνεται λόγος για ισότητα ευκαιριών όπου όλα τα άτομα ξεκινούν από την ίδια αφετηρία, ενώ για την ισότητα αποτελέσματος η αφετηρία του καθενός είναι τέτοια ώστε να μπορούν όλα τα πρόσωπα να φτάσουν στο ίδιο αποτέλεσμα ταυτόχρονα²⁵. Για την υλοποίηση των πιο πάνω, απαιτείται η παραχώρηση από την πολιτεία των απαιτούμενων μέσων, τα οποία σήμερα εκφράζονται μέσα από τη λήψη θετικών μέτρων για συγκεκριμένους σκοπούς²⁶. Εντούτοις, το πρόβλημα που παρατηρήθηκε στην έννοια της αναλογικής ισότητας υφίσταται και σε αυτή την περίπτωση. Δηλαδή, εξακολουθούν να μη λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές ανισότητες²⁷, υπό την έννοια ότι η ισότητα πρέπει να οδηγεί όχι μόνο στο «τυπικά ίσο», αλλά και σε «κοινωνικά ίσο» αποτέλεσμα²⁸.

Αξίζει να λεχθεί πως η ισότητα έχει τόσο θετικό και αρνητικό πρόσημο, τουλάχιστον στη σημερινή εποχή, αφού αποτελεί δικαίωμα των πολιτών και αξίωση τους για ίση μεταχείριση εκ μέρους του κράτους, αλλά παράλληλα υποχρέωση των φερόντων την εξουσία προς εκπλήρωση του περιεχομένου της επιταγής αυτής, απέχοντας από τυχόν αυθαίρετες διαφοροποιήσεις.

23. Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011), σελ.28.

24. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.28-35.

25. Ibid. σελ.51-53.

26. *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Α (3) (Γ).

27. Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011), σελ.28.

28. Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011), σελ.19.

Αντίστοιχα, αποτελεί παράλληλα δικαίωμα καθενός εκ των πολιτών, με υποκειμενική διάσταση όπως ανωτέρω επεξηγήθηκε, αλλά και γενική αρχή δικαίου, αφού συχνά αποτυπώνεται ως κανόνας αντικειμενικού δικαίου με γενικευμένο περιεχόμενο²⁹.

Το διαχρονικό αυτό ιδεώδες της ισότητας, επομένως, αποτυπώνεται στην ανάγκη της σύγχρονης εποχής να λαμβάνεται υπόψη ένα γενικότερο πλαίσιο κατά την πρακτική εφαρμογή της, ώστε κατ' αποτέλεσμα τα μέτρα, οι πολιτικές, οι κανόνες και τα αποτελέσματά τους να εξειδικεύονται σε κάθε περίπτωση, βάσει κοινωνικών, ιστορικών και άλλων παραγόντων που διαφοροποιούν τις συνθήκες και το υπόβαθρο που περιβάλλουν την κάθε περίπτωση. Βρισκόμαστε, συνεπώς, στην εποχή κατά την οποία επιχειρείται η συγκεκριμενοποίηση της αρχής της ισότητας και του κανονιστικού πλαισίου της.

Όταν δε η αρχή της ισότητας συγκεκριμενοποιείται στη βάση του φύλου τότε θεωρείται ισότητα δημιουργική, αφού δημιουργεί τη δυνατότητα στα πρόσωπα που ανήκουν σε ένα από τα δύο φύλα να αξιώσουν την επέκταση ευνοϊκών ρυθμίσεων που ισχύουν μόνο για το άλλο φύλο και προς το δικό τους συμφέρον. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση αυτή το περιεχόμενο της έννοιας της ισότητας δεν εξαντλείται στην εν γένει απαγόρευση της αυθαιρεσίας, αλλά επιβάλλει τη λήψη όλων των απαιτούμενων μέτρων για την άρση των υφιστάμενων ανισοτήτων, ακόμα κι αν αυτές αντανακλώνται στις βιολογικές διαφορές των φύλων ή στην καθεστηκυία τάξη πραγμάτων σε κάθε κοινωνία προς την οδό της πραγματικής ισότητας μεταξύ των δύο φύλων³⁰.

2.3. Ανάπτυξη της έννοιας «διασταυρούμενες ανισότητες», της έννοιας της «πατριαρχίας» και της έννοιας «στερεότυπα»

Καθοριστικό ρόλο στην προαγωγή της πραγματικής ισότητας των φύλων και συνακόλουθα της απαγόρευσης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, στη σύγχρονη μορφή τους, έπαιξαν τα διάφορα φεμινιστικά κινήματα που παρουσιάστηκαν κατά καιρούς. Μέσω της δράσης και της ιδεολογίας τους επεδίωξαν την ανάδειξη του προβλήματος των ανισοτήτων και πέτυχαν να δοθεί έμφαση στην συμπερίληψη διάφορων άλλων παραγόντων, επιπλέον από τον παράγοντα του φύλου, που κρίθηκαν καθοριστικοί για την πλήρη κατανόηση του περιεχομένου των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, αλλά και των διάφορων αιτιών που τις προκαλούν. Για πολλούς αιώνες η διάκριση λόγω φύλου δεν ήταν καν νοητή ως έννοια, αφού υπήρχε πλήρης διαχωρισμός του δημόσιου με τον ιδιωτικό βίο και οι μόνοι που είχαν θέση στον δημόσιο βίο ήταν οι άντρες. Στον ιδιωτικό βίο δε ο άντρας θεωρούνταν ότι είχε τη νόμιμη εξουσία επί της άσκησης ελέγχου και τούτο μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό αν αναλογιστούμε τον γνωστό λατινικό όρο «pater familias»³¹ που περιγράφει με ακρίβεια τα πιο πάνω

29. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.11-12, 26-27.

30. Κώστας Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα* (4^η Αναθεωρημένη Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.178-179.

31. *Britannica*, 'paterfamilias'.

και αποτυπώνει παράλληλα την καθεστηκυία τάξη στα παλαιότερα αυτά χρόνια, όπου ο άνδρας της οικογένειας είχε αντίστοιχη εξουσία στον ιδιωτικό βίο με αυτή που είχαν οι κρατικές αρχές στον δημόσιο βίο³².

Η πιο πάνω περιγραφή οδηγεί στην έννοια της πατριαρχίας, η οποία ορίζεται ως «το νόημα της εξουσίας του συνόλου των ανδρών στο σύνολο των γυναικών»³³ και προέκυψε ακριβώς λόγω της εξουσίας αυτής που είχαν οι άντρες στην ιδιωτική σφαίρα. Η έννοια αυτή είναι αναπόσπαστο κομμάτι, όμως, της έννοιας των κοινωνικών στερεοτύπων.

Τα κοινωνικά στερεότυπα αναφέρονται στα χαρακτηριστικά που περιγράφουν τα μέλη μιας κοινωνίας και βάσει των οποίων αποδίδονται οι παραδοσιακοί ρόλοι των προσώπων αυτών στα πλαίσια της ίδιας της κοινωνίας. Ως κοινωνικά στερεότυπα σε σχέση με το φύλο νοούνται οι ρόλοι και οι ιδιότητες που έχουν διαμορφωθεί κοινωνικά για τα δύο φύλα και δεν αφορούν μια φυσική κατάσταση, αλλά είναι ικανά να οδηγήσουν σε κοινωνική ανισότητα³⁴. Μέσα από τα κοινωνικά στερεότυπα τόσο στη δημόσια σφαίρα, όσο και στην ιδιωτική σφαίρα έχουν διαμορφωθεί εξουσιαστικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα³⁵, με αποτέλεσμα τα στερεότυπα αυτά να θεωρούνται ως μια από τις κύριες πηγές ανισοτήτων.

Η κοινωνία, λοιπόν, έπλασε την εικόνα της γυναίκας ως του αδύναμου φύλου, σωματικά ασθενέστερου, πνευματικά κατώτερου, ηθικά πιο ευάλωτου από τον άντρα, προορισμένου από τη φύση και τον Θεό να υποτάσσεται στον τελευταίο³⁶.

Εξαιτίας αυτής της νοοτροπίας και κουλτούρας το κράτος ήταν ανήμπορο να παρέμβει στην αυθαίρετη διακριτική μεταχείριση των γυναικών η οποία λάμβανε χώρα αποκλειστικά στην ιδιωτική σφαίρα, καθώς αυτή ήταν η μοναδική στην οποία οι γυναίκες είχαν θέση. Επομένως η διακριτική μεταχείριση σε βάρος γυναικών ήταν εν πολλοίς αόρατη. Η αντίληψη τόσο των πολιτών, αλλά και των κρατικών αρχών, ότι η θέση των γυναικών και η μεταχείριση που αυτές υπόκειντο ήταν ιδιωτικό ζήτημα υπήρξε σημαντικό εμπόδιο για την ανάδειξη, την αντιμετώπιση και την εξάλειψή του προβλήματος. Χρειάστηκε τεράστια προσπάθεια και πέρασαν πολλές δεκαετίες ώστε αυτό να γίνεται αντιληπτό ως συμπεριφορά μη αποδεκτή ούτε από το νόμο, ούτε από τις αρμόδιες αρχές, αλλά ούτε από την κοινωνία.

32. Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011), σελ.3-4.

33. Ibid. σελ.18.

34. Ibid. σελ.4.

35. Ibid. σελ.5.

36. Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015), σελ.147.

Όσον αφορά τον ευρωπαϊκό χώρο αυτό δεν έγινε πριν την επέλευση της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού³⁷. Τότε βρέθηκαν για πρώτη φορά στο προσκήνιο οι αξιώσεις των γυναικών για ανεξαρτητοποίηση και διεκδίκηση βασικών δικαιωμάτων, αλλά και μιας θέσης στον δημόσιο βίο. Οι γυναίκες ήθελαν τότε να αποσυνδεθούν από τον αποκλειστικό ρόλο της συζύγου και μητέρας και να μην διαχωρίζονται από το ανθρώπινο είδος. Μόλις τον 19^ο αιώνα, λοιπόν, ο κόσμος άρχισε να αντιλαμβάνεται την άδικη αντιμετώπιση σε βάρος των γυναικών που επικράτησε για τόσους αιώνες³⁸. Έτσι κατά τη διάρκεια κυρίως του 20^{ου} αιώνα που χαρακτηρίστηκε ως ο αιώνας των μεγάλων αλλαγών στον τομέα της ισότητας φύλων, η φεμινιστική προσέγγιση του δικαίου αμφισβήτησε την επικρατούσα μέχρι τότε θετικιστική προσέγγιση, αλλά και τον διαχωρισμό του δημόσιου με τον ιδιωτικό βίο³⁹.

Το πρώτο φεμινιστικό κίνημα, που ονομάστηκε φιλελεύθερος φεμινισμός, ξεκίνησε από την παραδοχή ότι το δίκαιο είναι σεξιστικό και χαρακτηρίζεται από αξιώσεις για τη γυναικεία απελευθέρωση, που αντανakλώνται περιοριστικά στην εξίσωση των γυναικών με τους άντρες⁴⁰. Τα πιο πάνω φαίνεται να αποκρυσταλλώνουν επ' ακριβώς την έννοια της τυπικής ισότητας και αυτός ήταν και ο λόγος που το δεύτερο φεμινιστικό κίνημα δεν άργησε να κάνει την εμφάνισή του, επονομαζόμενο ως ριζοσπαστικός φεμινισμός. Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώχθηκε η προβολή της γυναίκας ως ξεχωριστής οντότητας, που απαιτεί σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων, της ιδιωτικότητας και του προσωπικού της χώρου. Παράλληλα, έδειξε την ανάγκη για επιβολή ειδικών δικαιωμάτων που αφορούν τις γυναίκες, λόγω ακριβώς του ανδροκρατούμενου χαρακτήρα των κοινωνιών της εποχής που το επέβαλλαν⁴¹.

Μέσω του κινήματος του ριζοσπαστικού φεμινισμού, η αμερικανίδα νομικός Kimberlé Crenshaw εισήγαγε τη θεωρία των διασταυρούμενων ανισοτήτων (Intersectionality)⁴². Η ίδια αναφερόμενη στις διασταυρούμενες ανισότητες διατύπωσε ότι μ' αυτό τον όρο περιγράφεται «η ποιοτικά διαφορετική εμπειρία της διάκρισης εξαιτίας της αλληλεπίδρασης του φύλου με άλλες κοινωνικά κατασκευασμένες κατηγορίες διαχωρισμού»⁴³. Η θεωρία αυτή, συμπερασματικά, αποτυπώνει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η εμπειρία της διάκρισης για μια γυναίκα μπορεί να γίνει πλήρως αντιληπτή μόνο όταν περιλαμβάνονται σ' αυτήν οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο φύλο και σε άλλους παράγοντες που διασταυρώνονται συχνά με αυτό⁴⁴. Επομένως, η προσέγγιση των διακρίσεων σε αυτές τις περιπτώσεις επιβάλλεται να γίνεται διά της αντιμετώπισης των περισσότερων αυτών παραγόντων ταυτόχρονα και

37. Ibid.

38. Κόνστα Άννα Μαρία, *Φύλο και Συγκριτικό Δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1η έκδοση 2020), σελ.15-17.

39. Ibid. σελ.19 και Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011), σελ.5.

40. Ibid. σελ.20.

41. Ibid. σελ.22-25.

42. K.W. Crenshaw, 'Η ατμοσφαιρική της βίας υπό συνθήκες συνυφασμένων κρίσεων', 2018, σελ.6-15.

43. Vladislava Stoyanova, 'The Istanbul Convention in the Context of Feminist Claims', σελ.30.

44. Κόνστα Άννα Μαρία, *Φύλο και Συγκριτικό Δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1η έκδοση 2020), σελ.25-29.

όχι μεμονωμένα, καθώς τα θύματα που τις βιώνουν υφίστανται μεγαλύτερη βλάβη και περιέρχονται σε αυτή τη μειονεκτική θέση «εξαιτίας της διαπλοκής πολλαπλών πηγών καταπίεσης που συντρέχουν ταυτόχρονα σε ένα άτομο, όπως το φύλο, η φυλή, η κοινωνική τάξη, η ταυτότητα φύλου, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η θρησκεία, η αναπηρία κ.α.»⁴⁵. Στη νομολογία του ΕΔΔΑ, αν και δεν χρησιμοποιείται ρητά η ως άνω ορολογία, αυτές οι περιπτώσεις εξετάζονται σιωπηρά υπό το φως των διασταυρούμενων ανισοτήτων. Η πιο πάνω αναλυθείσα περίπτωση πρέπει να διακρίνεται από αυτή των πολλαπλών διακρίσεων όπου κάθε λόγος διάκρισης αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστός λόγος διάκρισης διότι αν και συντρέχει ταυτόχρονα με τους υπόλοιπους, διατηρεί την αυτοτέλειά του⁴⁶.

Εν συνεχεία, αναπτύχθηκε το τρίτο φεμινιστικό κίνημα το οποίο αμφισβήτησε εξ ολοκλήρου την ύπαρξη της κατηγορίας «γυναίκα» και αγνόησε τα φυσικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα δύο φύλα⁴⁷.

Έχοντας αναφερθεί στα ανωτέρω, καθίσταται αδιαμφισβήτητο πως τα φεμινιστικά κινήματα, ρηξικέλευθα για την εποχή τους και καθένα από αυτά με τον τρόπο του, μέσω συλλογικών δράσεων εισήγαγαν επιδοκιμασίες στις συστηματικές διακρίσεις φύλου⁴⁸ και συνέβαλαν στην πάταξη και τον εξοβελισμό τόσο της πατριαρχίας, όσο και των κοινωνικών στερεοτύπων σε σημαντικό βαθμό, ενώ παράλληλα εισήγαγαν στον τομέα του δικαίου τη θεωρία των διασταυρούμενων ανισοτήτων, η οποία θα διαφανεί στη συνέχεια πως αποτελεί σημαντικό εργαλείο στην διερεύνηση των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών στον πυρήνα τους και στην πληρέστερη κατανόηση των αιτιών της δημιουργίας τους.

2.4.Θεωρητική ανάπτυξη της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω φύλου επί τη βάση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ

Εν μέσω του καταιγισμού φιλοσοφιών, κινήματων, ακτιβιστικών δράσεων και πολιτικών ιδεολογιών γύρω από την έννοια της ισότητας και των διακρίσεων που επικράτησε τον 20^ο αιώνα, το Συμβούλιο της Ευρώπης δε στάθηκε λιγότερο πρωτοπόρο και έτσι το 1950 υιοθέτησε υπό την αιγίδα του την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μία από τις σημαντικότερες εγγυήσεις της Σύμβασης αυτής αποτυπώνεται στο άρθρο 14, το οποίο έχει τίτλο «Απαγόρευση των διακρίσεων». Η συγκεκριμένη πρόνοια θεωρείται ότι αποτελεί, πιο συγκεκριμένα, εγγύηση του σεβασμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύονται από τις λοιπές ουσιαστικές διατάξεις της ΕΣΔΑ⁴⁹. Το Συμβούλιο της Ευρώπης διά μέσω της εν λόγω πρόνοιας

45. Ibid. σελ.27.

46. Ibid., *N.B. v. Slovakia*, App. No 29518/10, (ECHR 12 June 2012) και *B.S. v. Spain*, App. No 47159/08, (ECHR 24 July 2012).

47. Ibid. σελ.30-34.

48. *Vladislava Stoyanova*, 'The Istanbul Convention in the Context of Feminist Claims', σελ.26.

49. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.590.

επιδιώκει την ορθή εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των προτύπων κατά των διακρίσεων επί τη βάση των κοινών αρχών⁵⁰. Έτσι, είναι φανερό ήδη από την γραμματική ερμηνεία της διάταξης πως η αρχή της απαγόρευσης διακρίσεων επηρεάζει την απόλαυση όλων των υπόλοιπων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ σκοπός της είναι η πραγμάτωση των ουσιαστικών αυτών δικαιωμάτων⁵¹.

Δέον, στο σημείο αυτό, να σημειωθεί πως οι δικαιούχοι της προστασίας που κατοχυρώνεται στο εν λόγω άρθρο είναι οποιοδήποτε πρόσωπο ανήκει στη δικαιοδοσία οποιουδήποτε από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και όχι μόνο οι πολίτες του εκάστοτε κράτους-μέλους⁵². Η δε προστασία που παρέχεται αφορά το πλαίσιο της παροχής, της προστασίας και της προαγωγής των δικαιωμάτων των προσώπων⁵³.

Το εν λόγω άρθρο εμπεριέχει έναν «ανοικτό» κατάλογο με λόγους που δυνητικά θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επέλευση διάκρισης σε βάρος συγκεκριμένου προσώπου ή κατηγορίας προσώπων. Η λίστα δεν είναι εξαντλητική. Αυτοί οι λόγοι καλούνται προστατευόμενοι λόγοι. Δηλαδή αφορούν ένα προσδιορισμένο, αντικειμενικό ή προσωπικό χαρακτηριστικό ή καθεστώς βάσει του οποίου ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων διαχωρίζονται από άλλα άτομα ή ομάδες ατόμων⁵⁴. Η απαγόρευση διακρίσεων του άρθρου 14 δεν απαγορεύει κάθε διαφορετική μεταχείριση, αλλά μόνο όσες στηρίζονται σε κάποιον προστατευόμενο λόγο εξαιτίας του οποίου και προκύπτουν⁵⁵. Ο συγκεκριμένος προστατευόμενος λόγος που θα απασχολήσει την παρούσα μελέτη είναι το φύλο και ειδικότερα τις περιπτώσεις στις οποίες η διάκριση επέρχεται εις βάρος των γυναικών. Ως φύλο, λοιπόν, εννοείται εν προκειμένω το βιολογικό φύλο, το οποίο χαρακτηρίζεται ως αμετάβλητο χαρακτηριστικό που κάθε πρόσωπο φέρει από τη γέννησή του⁵⁶.

Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14, βάσει της αρχικής ερμηνείας που αποδόθηκε σ' αυτό από το ΕΔΔΑ, αλλά και όπως προκύπτει από την γραμματική ερμηνεία του, εκτείνεται μόνο σε σχέση με κάποιο άλλο ουσιαστικό δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ και θεωρείται αναπόσπαστο μέρος των λοιπών άρθρων της Σύμβασης υπό αυτή την έννοια⁵⁷.

50. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.3.

51. *Ibid.* σελ.11.

52. *Ibid.* σελ.18.

53. *Ibid.* σελ.19.

54. *Ibid.* σελ.50-51, *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.11 και *Molla Sali v. Greece, App. No 20452/14, (ECHR 18 June 2020)*, par.134.

55. *Ibid.* σελ.196.

56. *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, 'Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα', Μέρος Β (I) (1).

57. *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.6, *Molla Sali v. Greece, App. No 20452/14, (ECHR 18 June 2020)*, par.123 και *E.B. v. France, App. No 43546/02, (ECHR 22 January 2008)*, par.47.

Δε μπορούσε, συνεπώς, στα πρώτα στάδια εφαρμογής του άρθρου αυτού να νοηθεί η αυτοτελής παραβίασή του⁵⁸. Ωστόσο, κάτι τέτοιο θα οδηγούσε εξαιρετικά περιορισμένες περιπτώσεις όπου το εν λόγω άρθρο θα μπορούσε να αξιοποιηθεί δεόντως, καθώς θα έπρεπε πριν την εφαρμογή του να εξεταστεί και να αποδειχθεί η παραβίαση κάποιου άλλου ουσιαστικού άρθρου της Σύμβασης.

Εξαιτίας, εντούτοις, του ότι η Σύμβαση όπως έχει πολλαπλάκις αποτυπωθεί από το ΕΔΔΑ αποτελεί ζωντανό εργαλείο⁵⁹, το ΕΔΔΑ μέσα από την εξελικτική και συμπεριληπτική ερμηνεία του κατόρθωσε να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της διάταξης, ώστε σήμερα αυτό να μπορεί να εξετάζεται για ενδεχόμενη παραβίαση σε συνδυασμό με άλλο ουσιαστικό δικαίωμα της ΕΣΔΑ, ακόμα κι αν δεν συντρέχει παραβίαση του τελευταίου καθ'αυτού, αρκεί η αιτίαση περί δυσμενούς διάκρισης να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής κάποιου τέτοιου δικαιώματος και τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν την εκάστοτε υπόθεση να αφορούν εν ευρεία εννοία ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας της ΕΣΔΑ και των πρόσθετων πρωτοκόλλων της⁶⁰. Δηλαδή, κατά τη σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση του εν λόγω άρθρου, αρκεί τα πραγματικά γεγονότα της κάθε περίπτωσης να εμπίπτουν στη σφαίρα οποιουδήποτε από τα άρθρα και τα δικαιώματα που προνοούνται στην ΕΣΔΑ και που αναγνωρίζουν τα κράτη-μέλη και σ' αυτό το βαθμό η διάταξη είναι αυτόνομη⁶¹. Τότε και μόνο ενεργοποιείται η εφαρμογή του άρθρου 14 ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ επιδίωξε την διεύρυνση του πεδίου προστασίας του άρθρου 14 ΕΣΔΑ με απώτερο στόχο να εξυπηρετηθεί ουσιαστικά ο σκοπός του δικαίου των διακρίσεων, ήτοι να καταστεί εφικτό να παρασχεθεί σε κάθε πρόσωπο ίση και δίκαιη προοπτική πρόσβασης στις ευκαιρίες που είναι διαθέσιμες σε μια κοινωνία⁶².

Επομένως, σήμερα το άρθρο 14 ΕΣΔΑ μπορεί να τύχει εφαρμογής είτε σε περίπτωση που η διαφορετική μεταχείριση επηρεάζει την απόλαυση οποιουδήποτε άλλου ουσιαστικού δικαιώματος που προβλέπεται από την ΕΣΔΑ και τα πρόσθετα αυτής πρωτόκολλα, είτε αν δημιουργείται μειονέκτημα ή κατάσταση που εμποδίζουν την άσκηση τέτοιου δικαιώματος από το φερόμενο ως θύμα

58. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο* (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.590 και *Belgian linguistic case*, App. No 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1994/63, 2126/64, (ECHR 3 October 1972).

59. *Sandra Fredman*, 'Gender Equality and the European Convention on Human Rights', σελ.124 και *Tyrer v. the United Kingdom*, App. No 5856/72, (ECHR 25 April 1978), par.31.

60. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.31.

61. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.591 και ECHR, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.7.

62. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.11.

της διάκρισης είτε, τέλος, αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση είναι συνδεδεμένη με την άσκηση τέτοιου άλλου δικαιώματος⁶³.

Αξίζει να σημειωθεί δε πως η ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 14 και τα στάδια ελέγχου που εξετάζονται για την πλήρωση των προϋποθέσεων του είναι ακριβώς τα ίδια τόσο στις περιπτώσεις που η διάκριση αφορά οποιονδήποτε από τους προστατευόμενους σ' αυτό λόγους, αλλά και για τις διακρίσεις λόγω φύλου συγκεκριμένα.

Σε πρώτο στάδιο, λοιπόν, για την διαπίστωση της ύπαρξης διάκρισης εν γένει βάσει κάποιου προστατευόμενου λόγου, αλλά και συγκεκριμένα λόγω φύλου, εξετάζεται κατά πόσο υπήρξε διαφορετική μεταχείριση προσώπου ή ομάδας προσώπων σε σύγκριση με άλλα πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που βρίσκονται σε ουσιωδώς παρόμοιες καταστάσεις μεταξύ τους⁶⁴. Το προαναφερθέν οδηγεί ακούσια στο συμπέρασμα ότι για να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι εκ πρώτης όψεως υπήρξε διαφορετική μεταχείριση πρέπει να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της σύγκρισης μεταξύ του φερόμενου ως θύματος της διάκρισης και της ομάδας σύγκρισης (comparator). Η συγκριτική αυτή μέθοδος λαμβάνει υπόψη και αναλύει όχι μόνο νομοθετικές διατάξεις και νομικές συνθήκες, αλλά και πραγματικές καταστάσεις ή εδραιωμένες πρακτικές που ισχύουν στην κάθε περίπτωση⁶⁵.

Ωστόσο, δεν αποδίδεται τόση έμφαση στον έλεγχο του συγκρίσιμου των καταστάσεων, αφού σημαντικότερο θεωρείται το δεύτερο στάδιο εξέτασης, που ακολουθεί την διαπίστωση ότι πρόκειται περί διαφορετικής μεταχείρισης η οποία ανέκυψε μεταξύ δύο συγκρίσιμων καταστάσεων⁶⁶. Το δεύτερο αυτό στάδιο έγκειται στον έλεγχο του κατά πόσο η διαφορετική αυτή μεταχείριση επιδέχεται αντικειμενικής και εύλογης δικαιολόγησης. Ειδικότερα για τις διακρίσεις λόγω φύλου, απαιτείται πολύ σοβαροί λόγοι να συντρέχουν ώστε να κριθεί ως δικαιολογημένη και συμβατή με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ κάποια διαφορετική μεταχείριση⁶⁷.

Το υπαρκτό της αντικειμενικής και εύλογης δικαιολόγησης μπορεί να διαπιστωθεί αφότου ελεγχθεί κατά πόσο μέσα από τη θέσπιση ενός μέτρου ή ενός κανόνα επιδιώχθηκε η εξυπηρέτηση κάποιου

63. Alexander Ottosson, 'Cinderella and the Snow Queen', 2017, σελ.22-23.

64. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.594 και *D.H. and Others v. the Czech Republic*, App. No 57325/00, (ECHR 13 November 2007), p.175.

65. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.594 και *Zarb Adami v. Malta*, App. No 17209/02, (ECHR 20 June 2006), par.154.

66. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593.

67. *European Court of Human Rights*, 'Key Theme –Article 14 Gender Equality', σελ.1, ECHR, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.20 και *Konstantin Markin v. Russia*, App. No 30078/06, (ECHR 22 March 2012), par.127.

θεμιτού σκοπού. Σε περίπτωση που όντως επιδιώκεται τέτοιος σκοπός, πρέπει, επιπροσθέτως, να υπάρχει «εύλογη αναλογία μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού»⁶⁸.

Αυτή η απαίτηση αποτυπώνει την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στις υποθέσεις διακρίσεων του άρθρου 14 ΕΣΔΑ, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του δικαστικού ελέγχου⁶⁹. Η συμμόρφωση με την αρχή της αναλογικότητας ελέγχεται σε τρία στάδια με τη σειρά της. Κατά πρώτον εξετάζεται κατά πόσο το χρησιμοποιούμενο μέσο είναι κατάλληλο ή πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, κατά δεύτερον εξετάζεται κατά πόσο το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, δηλαδή ελέγχεται εάν ένα ηπιότερο μέτρο θα μπορούσε να οδηγήσει στο ίδιο αποτέλεσμα και κατά τρίτον εξετάζεται η εν στενή εννοία αναλογικότητα, ήτοι γίνεται στάθμιση των μέσων που χρησιμοποιούνται και του επιδιωκόμενου σκοπού⁷⁰, καθώς και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ τους⁷¹. Το ΕΔΔΑ για να διέλθει του ελέγχου των πιο πάνω σταδίων χρησιμοποιεί εργαλεία όπως το λεγόμενο περιθώριο εκτίμησης των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έγκειται στην ύπαρξη κοινής συναίνεσης ή αλλιώς κοινού παρονομαστή μεταξύ των κρατών-μελών, την αρχή της επικουρικότητας και τις επίδικες βιοτικές και κοινωνικές σχέσεις της κάθε υπόθεσης⁷².

Κατόπιν της διερεύνησης των πιο πάνω αναλυθέντων κριτηρίων και προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται, μπορεί με ασφάλεια να αποφασιστεί κατά πόσο η εκάστοτε διαφορετική μεταχείριση συνιστά διακριτική μεταχείριση, η οποία είναι απαγορευμένη από το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ.

Αντιστρόφως, αλλά ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογική προσέγγιση, εξετάζονται για πιθανή παραβίαση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ και οι περιπτώσεις στις οποίες ένα κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης παρέλειψε ή απέτυχε να μεταχειριστεί με διαφορετικό τρόπο πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που βρίσκονται σε ουσιωδώς διαφορετικές μεταξύ τους καταστάσεις⁷³.

Ιδιαίτερος σημαντικό είναι το γεγονός ότι δεν ισχύει μια γενική απαγόρευση για τα κράτη-μέλη στο να υιοθετούν στις εσωτερικές έννομες τάξεις τους μέτρα τα οποία εισάγουν διαφορετική μεταχείριση υπέρ συγκεκριμένων προσώπων ή ομάδας προσώπων που φέρουν κάποιο προστατευόμενο χαρακτηριστικό, όπως είναι το φύλο, το οποίο τους έχει περιάγει σε μειονεκτική θέση και ίσως σε

68. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593, *Belgian linguistic case*, App. No 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1994/63, 2126/64, (ECHR 3 October 1972), par.10 και *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, App. No 9747/81, (ECHR 28 May 1985), par.72.

69. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593 και *Sybe A. de Vries*, 'EU and ECHR: Conflict or Harmony?', σελ.8, «yardstick».

70. *Syntagmawatch*, 'Η Αρχή της Αναλογικότητας', 2020.

71. ECHR, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.32.

72. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593.

73. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593 και *Thlimmenos v. Greece*, App. No 34369/97, (ECHR 6 April 2000), par.44.

αποκλεισμό από τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής⁷⁴. Αντιθέτως, μια τέτοια πρακτική, για παράδειγμα μέσω της παραχώρησης κάποιου προνομίου, κρίνεται θεμιτή σε περιπτώσεις που με αυτή την παρέμβασή του το εκάστοτε κράτος-μέλος επιδιώκει να θεραπεύσει εν τοις πράγμασι (de facto) ανισότητες, όπου δηλαδή παρατηρείται ένα ιστορικό καταπίεσης ή άλλως πως διάκρισης σε βάρος ορισμένης κατηγορίας προσώπων. Σε τέτοιες δε περιπτώσεις, είναι πιθανόν η παράλειψη του κράτους-μέλους να πράξει ως ανωτέρω περιγράφεται, δηλαδή με εφαρμογή θετικών δράσεων υπέρ των προσώπων αυτών, να οδηγήσει καθαυτή σε διαπίστωση ύπαρξης απαγορευμένης διάκρισης που προβλέπεται από το άρθρο 14 ΕΣΔΑ⁷⁵. Αυτή η πρακτική των θετικών δράσεων λειτουργεί ως μεταβατικός θεσμός με προσωρινό χαρακτήρα, σκοπό έχει την μεταβολή της επικρατούσας αρνητικής κατάστασης και συνεπώς την επιδίωξη της ουσιαστικής ισότητας αφού πρώτα αναδιαμορφωθούν οι κοινωνικές σχέσεις, ενώ υπήρξε σήμα κατατεθέν της δουλειάς του ΕΔΔΑ⁷⁶.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να τύχει αναφοράς ότι στις υποθέσεις που αφορούν το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ και οι οποίες άγονται ενώπιον του ΕΔΔΑ καταρχήν το βάρος απόδειξης φέρει ο προσφεύγων ή η προσφεύγουσα, βάσει της αρχής *affirmati incumbit probatio*⁷⁷. Το φερόμενο ως θύμα της διάκρισης επιφορτίζεται με το βάρος να αποδείξει πως υφίσταται εκ πρώτης όψεως διακριτική μεταχείριση. Στο πλαίσιο αυτό είναι πιθανόν για σκοπούς απόδειξης να χρησιμοποιηθούν στατιστικά στοιχεία από έγκυρες πηγές, τα οποία είναι ικανά να δημιουργήσουν ένα τεκμήριο διάκρισης⁷⁸. Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται ιδίως στις περιπτώσεις έμμεσων διακρίσεων, όπου υπάρχει ομολογουμένως αποδεικτική δυσχέρεια για το θύμα εξαιτίας του φαινομενικά ουδέτερου χαρακτήρα του μέτρου ή της νομοθετικής πρόνοιας που επέφερε τη διάκριση⁷⁹. Σε περίπτωση που κάτι τέτοιο αποδειχθεί, τότε το βάρος απόδειξης μετακυλιέται στο Καθ' ου κράτος, το οποίο με τη σειρά του οφείλει να αποδείξει πως η διακριτική μεταχείριση της οποίας η ύπαρξη αποδείχθηκε ήδη ήταν δικαιολογημένη. Το Δικαστήριο προχωρά στην ελεύθερη συνεκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, όπως και των πραγματικών περιστατικών, των συμπερασμάτων που εξάγονται από αυτά, αλλά και των θέσεων των διαδίκων⁸⁰, ενώ δεν απαιτείται να αποδειχθεί η ύπαρξη πρόθεσης εκ μέρους του Καθ' ου κράτους. Μάλιστα, για

74. Sybe A. de Vries, 'EU and ECHR: Conflict or Harmony?', σελ.7.

75. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.593 και *D.H. and Others v. the Czech Republic, App. No 57325/00, (ECHR 13 November 2007)*, par.175.

76. *Vladislava Stoyanova*, 'Fault, knowledge and risk within the framework of positive obligations under the European Convention on Human Rights', σελ.1.

77. *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.21.

78. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.295-302 και *ECHR*, 'Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention', σελ.22.

79. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.595.

80. *Ibid.* σελ.594.

σκοπούς διαδικασίας το βάρος απόδειξης είναι πιθανόν να μετατεθεί στο Καθ'ου κράτος σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα επίδικα γεγονότα εμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό ή εξ ολοκλήρου στην αποκλειστική γνώση του τελευταίου⁸¹.

Ανακεφαλαιώνοντας, ας υπογραμμισθεί πως παρά την καινοτομία της εποχής της, η κατοχύρωση της αρχής της μη διάκρισης στο άρθρο 14 επικρίθηκε σημαντικά, χαρακτηριζόμενη ως ιδιαίτερος ασθενής και αποδυναμωμένη⁸² αφού «δεν ενσωμάτωσε μια συνολική απαγόρευση των διακρίσεων σε όλους τους τομείς της δραστηριότητας των κρατικών αρχών»⁸³ εξαιτίας της μη αυτοτέλειας της συγκεκριμένης διάταξης.

Το κενό αυτό, πέραν από την ερμηνευτική διεύρυνση που έτυχε το άρθρο 14 μέσα από τη νομολογία του Δικαστηρίου, προσπάθησε να καλυφθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης μέσω της θέσπισης του Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 2005⁸⁴. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 14 θεωρείται πλέον ως ειδικότερο (*lex specialis*) του Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου⁸⁵.

Με την υιοθέτηση του Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ η απαγόρευση διακρίσεων απέκτησε καθολική μορφή και εκτείνεται σε όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το κάθε κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, έστω κι αν αυτά τα δικαιώματα ή τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης δεν εμπίπτουν στο πεδίο κάποιου από τα άρθρα της ΕΣΔΑ. Αρκεί δε να προβλέπονται σε οποιονδήποτε νόμο⁸⁶. Πρόκειται, συμπερασματικά, για αυτοτελές δικαίωμα⁸⁷. Μάλιστα, υπόλογες για τις διακρίσεις είναι και οι εθνικές αρχές του κράτους-μέλους⁸⁸.

Με τον τρόπο αυτό, διευρύνθηκε παράλληλα και η εξουσία του ΕΔΔΑ να ελέγχει εθνικές πολιτικές που υπό το προγενέστερο καθεστώς δεν θα ενέπιπταν στο πεδίο των αρμοδιοτήτων του προς δικαστικό έλεγχο. Παράλληλα, περιορίζεται και το αντίστοιχο περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη-μέλη⁸⁹.

81. Ibid. σελ.595 και *Makhashevy v. Russia*, App. No 20546/07, (ECHR 31 July 2012), par.179.

82. ΟΔΕΘ, 'Η αρχή της μη διάκρισης: Τρόποι άσκησης του δικαιώματος και η νομολογία του ΕΔΔΑ', 2019.

83. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.590, 619.

84. Ibid. σελ.590 και *Sandra Fredman*, 'Gender Equality and the European Convention on Human Rights', σελ.2-3.

85. *Alexander Ottosson*, 'Cinderella and the Snow Queen', σελ.52.

86. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 1 παρ.1 Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

87. *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, 'Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων', 2018, σελ.31, 36-37.

88. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 1 παρ.2 Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

89. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.591.

Παρά τις ανωτέρω διαφοροποιήσεις, η ερμηνευτική προσέγγιση που υιοθετείται για το Δωδέκατο Πρόσθετο Πρωτοκόλλο της ΕΣΔΑ είναι ταυτόσημη με όσα αναπτύχθηκαν για το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ⁹⁰.

Εντούτοις, φαίνεται ότι πολλά κράτη-μέλη είναι μέχρι σήμερα διστακτικά στην επικύρωση του εν λόγω πρωτοκόλλου, καθώς λόγω της περιορισμένης εφαρμογής του μέσα από τη νομολογία δεν έχει στο παρόν στάδιο προσδιοριστεί σαφώς το προστατευτικό του πεδίο και οι νόμιμοι σκοποί που τα κράτη-μέλη νομιμοποιούνται να επιδιώκουν σ' αυτό το πλαίσιο⁹¹.

2.5.Αντίστοιχες πρόνοιες της CEDAW και της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

Είναι σαφές πως όλα τα προαναφερθέντα αποτέλεσαν βαρύνουσας σημασίας εργαλεία για τον χειρισμό του ζητήματος της απαγόρευσης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Παρατηρείται, λοιπόν, πως ούτε το Συμβούλιο της Ευρώπης, ούτε το ΕΔΔΑ, δεν αυτοπεριορίζονται ως προς την μεθοδολογία και στα εργαλεία που χρησιμοποιούν για την εξέταση του ζητήματος. Πολλές φορές, πέραν από τα πιο πάνω, χρησιμοποιήθηκαν από το ίδιο το Δικαστήριο ως αιτιολογική βάση για την ανάπτυξη της κρίσης του επί διαφόρων υποθέσεων και άλλα νομοθετικά κείμενα, πέραν της ΕΣΔΑ, διεθνή και περιφερειακά, όπως θα διαφανεί κατωτέρω.

Τα σημαντικότερα από αυτά τα κείμενα, τα οποία έχουν συμβάλει ιδιαίτερος με το περιεχόμενό τους στην πρόοδο επί του ζητήματος των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών του 1979 (CEDAW)⁹² και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, 2011)⁹³.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών (CEDAW) στο προοίμιό της επιβεβαιώνει εκ νέου πως η ισότητα των φύλων περιλαμβάνεται στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα κράτη έχουν υποχρέωση να την εξασφαλίζουν⁹⁴, ενώ υπενθυμίζει πως «η διάκριση κατά των γυναικών παραβιάζει τις αρχές της ισότητας των δικαιωμάτων και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ότι παρεμποδίζει τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της χώρας τους, υπό ίσους όρους με τους άνδρες, ότι

90. Ibid. σελ.620 και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, Εισηγητική Έκθεση Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου παρ.18-19, 22.

91. *Alexander Ottosson*, 'Cinderella and the Snow Queen', σελ.18, 65-66, 71-73.

92. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women 1979.

93. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, 2011.

94. Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών, 1979, Προοίμιο.

αποτελεί εμπόδιο στην αύξηση της ευημερίας της κοινωνίας και της οικογένειας και ότι εμποδίζει τις γυναίκες να υπηρετήσουν τη χώρα τους και την ανθρωπότητα»⁹⁵. Καταλήγει δε στη συνειδητοποίηση πως «ο παραδοσιακός ρόλος του άνδρα στην οικογένεια και την κοινωνία πρέπει να εξελιχθεί όσο και ο ρόλος της γυναίκας εάν θέλει κανείς να φθάσει σε μία πραγματική ισότητα του άνδρα και της γυναίκας»⁹⁶.

Μέσα από τα άρθρα της CEDAW τα κράτη υποχρεώνονται να λάβουν μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των αναγκαίων νομοθετικών ρυθμίσεων, με στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων και την πρόοδο των γυναικών ώστε να τους εξασφαλίσουν απόλαυση των δικαιωμάτων τους ίση με τους άντρες σε όλους τους τομείς, εξασφαλίζοντάς τους παράλληλα ίσες παροχές και ίσες ευκαιρίες. Στα απαιτούμενα αυτά μέτρα, συμπεριλαμβάνονται και ειδικά μέτρα πρόσκαιρου χαρακτήρα που σκοπό θα έχουν την εγκαθίδρυση της πραγματικής ισότητας άμεσα, ενώ τέτοια μέτρα δεν θα μπορούν να εκληφθούν ως διάκριση.

Η καινοτομία της CEDAW έγκειται στο γεγονός ότι οι ρυθμίσεις που εμπεριέχονται σ' αυτήν είναι ασύμμετρης προσέγγισης καθώς επιδιώκουν την προστασία της γυναίκας και δεν παρέχουν γενική προστασία επί τη βάση του φύλου και σε άνδρες και σε γυναίκες⁹⁷. Μ' αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται η μειονεκτική θέση και η ευαλωτότητα των γυναικών και αναγνωρίζεται η επίδραση του πολιτισμού και των παραδοσιακών ρόλων που έχουν απονεμηθεί στις γυναίκες ώστε να καταλήγουμε σήμερα στην άνιση μεταχείρισή τους.

Σ' αυτό το πλαίσιο κινείται και η Επιτροπή CEDAW, η οποία έχει εκδώσει σημαντικές συστάσεις που αφορούν το ζήτημα και σκοπό έχει να εξετάζει την εφαρμογή και την προαγωγή των προνοιών της CEDAW.

Παράλληλα, εξίσου σημαντική είναι και η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία εστιάζει σε μια πιο συγκεκριμένη μορφή διάκρισης σε βάρος των γυναικών. Αυτή δεν είναι άλλη από την βία κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής βίας, η οποία έχει χαρακτηριστεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης ως μια από τις σημαντικότερες μορφές καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επί τη βάση του φύλου αφού δεν πρόκειται απλώς για μια πράξη βίας, αλλά πράξη βίας που παραμένει λόγω της διαρκούς ανισότητας μεταξύ των φύλων⁹⁸. Η αναγνώριση της δομικής φύσης της ως βίας βασισμένης στο φύλο είναι υψίστης σημασίας, διότι μόνο έτσι μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες κοινωνικά θεωρείται ότι κατέχουν υποδεέστερη θέση σε σύγκριση με τους άνδρες⁹⁹.

95. Ibid., σελ.2

96. Ibid., Προοίμιο.

97. Κόνστα Άννα Μαρία, *Φύλο και Συγκριτικό Δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1η έκδοση 2020), σελ.92.

98. Vera Jourva, 'Istanbul Convention: combatting violence against women', 2019.

99. Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών, 1979, Προοίμιο.

Ως εκ τούτου, όπως ρητά αναφέρεται στο κείμενό της, σκοπός της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης είναι να συνεισφέρει στην εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και στην προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, συμπεριλαμβανομένης της χειραφέτησης των γυναικών¹⁰⁰.

Πιο συγκεκριμένα, διά της εν λόγω Σύμβασης, επιδιώκεται η πραγμάτωση της νόμιμης και πραγματικής ισότητας των φύλων, ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται ότι η βία κατά των γυναικών αποτελεί απόδειξη των ιστορικά άνισων σχέσεων ισχύος μεταξύ αυτών, που οδήγησαν στην διάκριση κατά των γυναικών και την αποτροπή της πλήρους προώθησης των τελευταίων¹⁰¹. Περαιτέρω, υποχρεώνονται τα κράτη να καταδικάζουν όλες τις μορφές διακρίσεων κατά των γυναικών και να λαμβάνουν άμεσα όλα τα απαραίτητα νομοθετικά και άλλα μέτρα για την αποτροπή αυτών, προστατεύοντας τα θύματα¹⁰². Φαίνεται, εν προκειμένω, πως όλες οι πρόνοιες της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης βασίζονται στην διαπίστωση πως μόνο η πραγματική ισότητα και η αλλαγή της δυναμικής ισχύος μεταξύ των δύο φύλων μπορούν ουσιαστικά να αποτρέψουν τέτοιου είδους σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰³. Μετά την θέση σε ισχύ της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, μάλιστα, συστάθηκε η Επιτροπή GREVIO για την επίβλεψη της επιμελούς εφαρμογής της από τα κράτη.

Εν ολίγοις, παρατηρείται ότι παρά τον ειδικότερο χαρακτήρα που έχουν τα δύο πιο πάνω νομοθετικά κείμενα σε σχέση με την ΕΣΔΑ και το άρθρο 14, δεν παραβλέπουν την αξία της επίτευξης της ουσιαστικής ισότητας ιδιαιτέρως για τις γυναίκες, αντιθέτως την προωθούν. Τα κείμενά τους έχουν περιεχόμενο ουσιαστικό, το οποίο μπορεί να συνδράμει δεόντως στα πλαίσια της καταπολέμησης των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, γεγονός που έγινε αντιληπτό και αξιοποιήθηκε και από το ίδιο το ΕΔΔΑ, όπως θα διαφανεί κατωτέρω μέσα από την ανάπτυξη της νομολογίας του.

3. Νομολογία του ΕΔΔΑ για την απαγόρευση διακρίσεων εις βάρος γυναικών:

Εστιάζοντας στην ανάπτυξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ επί του ζητήματος της απαγόρευσης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή έχει διέλθει διαφόρων σταδίων και προσεγγίσεων του ζητήματος μέσα στα χρόνια, σημειώνοντας παράλληλα σημαντική εξέλιξη προς τις σύγχρονες απαιτήσεις του δικαίου της απαγόρευσης διακρίσεων.

Από τις πρώτες υποθέσεις που απασχόλησαν το Δικαστήριο και αφορούν την απαγόρευση διακρίσεων γενικά ήταν η γνωστή ως Βέλγικη γλωσσική υπόθεση (Belgian linguistic case)¹⁰⁴ για την οποία

100. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, 2011, άρθρο 1 παρ.1(β).

101. Ibid., Προοίμιο.

102. Ibid., άρθρο 4 παρ.2 και 3.

103. Κώνστα Άννα Μαρία, *Φύλο και Συγκριτικό Δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1η έκδοση 2020), σελ.100-101.

104. *Belgian linguistic case*, App. No 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1994/63, 2126/64, (ECHR 3 October 1972).

εκδόθηκε απόφαση το 1972. Η συγκεκριμένη υπόθεση, αν και δεν αφορά το φύλο, καταδεικνύει ότι στα πρώτα χρόνια εφαρμογής του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ υιοθέτησε μια προσέγγιση επί της απαγόρευσης διακρίσεων που προσομοιάζε με την τυπική ισότητα. Υπήρξε η αφορμή διά της οποίας το ΕΔΔΑ διατύπωσε τις ερμηνευτικές παραμέτρους του άρθρου 14¹⁰⁵ και ξεκαθάρισε τον συμπληρωματικό χαρακτήρα του. Ταυτόχρονα, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι για την εφαρμογή του άρθρου αυτού δεν απαιτείται οπωσδήποτε η διαπίστωση παραβίασης κάποιου άλλου ουσιαστικού δικαιώματος της ΕΣΔΑ, αλλά μόνο επαρκής συσχέτιση των δύο (sufficient relation)¹⁰⁶. Δηλαδή, επαρκές για την πλήρωση των προϋποθέσεων ενεργοποίησης του άρθρου 14 θεωρείται όταν τα γεγονότα της υπόθεσης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής άλλης ουσιαστικής διάταξης της ΕΣΔΑ ή των πρόσθετων πρωτοκόλλων αυτής¹⁰⁷. Συνεπώς, η υπόθεση αυτή ήταν η απαρχή για την εφαρμογή της διευρυμένης ερμηνείας που αποδίδει σήμερα το ΕΔΔΑ στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14¹⁰⁸. Επιπλέον, διά της συγκεκριμένης υπόθεσης το Δικαστήριο έδωσε την πρώτη του απόφαση αναφερόμενο σαφώς σε άμεση διάκριση¹⁰⁹.

Όπως έχει ανωτέρω σημειωθεί, δε νοείται ακόμα και μέχρι σήμερα αυτοτελής παραβίαση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ. Παρά την ερμηνευτική διεύρυνση της οποίας το τελευταίο έχει τύχει, αυτό παραβιάζεται σε συνδυασμό με ένα ή περισσότερα άρθρα της ΕΣΔΑ¹¹⁰. Ωστόσο, όπως θα παρατηρηθεί στην νομολογία που θα αναπτυχθεί κατωτέρω, το ΕΔΔΑ άλλοτε περιέρχεται σε εξέταση τυχόν παραβίασης του άρθρου 14 ΕΣΔΑ αφού πρώτα διαπιστώσει ότι ένα μέτρο ή μια νομοθετική διάταξη βρίσκονται σε αντίθεση με μια άλλη πρόνοια της ΕΣΔΑ ή συνδυαστικά, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, παρά το γεγονός ότι δεν διαπιστώνεται τέτοια παραβίαση του ετέρου άρθρου της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο ελέγχει και διαπιστώνει την αντίθεση με το άρθρο 14 εάν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης εμπίπτουν στο ευρύτερο πλαίσιο και του άλλου ουσιαστικού δικαιώματος της ΕΣΔΑ ταυτόχρονα. Υπογραμμίζεται πως όταν κάποιο μέτρο ή νομοθετική πρόνοια φαίνεται να είναι σύμφωνα καθαυτά με τις απαιτήσεις του άλλου ουσιαστικού δικαιώματος της ΕΣΔΑ που ελέγχεται, μπορεί ωστόσο να κριθεί από το Δικαστήριο πως τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις της απαγόρευσης διακρίσεων οδηγούν σε παραβίαση. Περαιτέρω, όπως θα διαφανεί κατωτέρω, υπήρξαν στην πορεία της νομολογίας και περιπτώσεις κατά τις οποίες το ΕΔΔΑ έκρινε πως, κατόπιν της διαπίστωσης παραβίασης για ένα άλλο ουσιαστικό δικαίωμα που προνοεί η ΕΣΔΑ, η εξέταση τυχόν παραβίασης του άρθρου 14 παρέλκει, εκτός εάν θεωρηθεί πως υφίσταται μια σαφώς

105. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.590.

106. *Yutaka Arai*, 'The ECHR and non-discrimination', σελ.6-7.

107. *Natalie Alkiviadou and Andrea Manoli*, 'The European Court of Human Rights Through the Looking Glass of Gender: An Evaluation', σελ.196.

108. *Natalie Alkiviadou and Andrea Manoli*, 'The European Court of Human Rights Through the Looking Glass of Gender: An Evaluation', σελ.196.

109. *Alexander Ottonson*, 'Cinderella and the Snow Queen', σελ.77.

110. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.590.

άνιση μεταχείριση και αυτή αποτελεί θεμελιώδη πτυχή της εκάστοτε υπόθεσης που άγεται ενώπιόν του¹¹¹.

Τα κυριότερα άρθρα της ΕΣΔΑ που κρίθηκε από το Δικαστήριο ότι παραβιάζονται στις περιπτώσεις της απαγορευμένης διάκρισης σε βάρος γυναικών είναι το άρθρο 2 που αφορά το δικαίωμα στη ζωή, το άρθρο 3 για την απαγόρευση βασανιστηρίων, το άρθρο 5 σε σχέση με το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, το άρθρο 6 αναφορικά με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το άρθρο 8 για το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το άρθρο 9 για την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για την προστασία της περιουσίας. Συχνότερα παρατηρείται η εφαρμογή του άρθρου 8 συνδυαστικά με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ.

Κατωτέρω θα αναλυθεί η ερμηνεία που έτυχαν τα πιο πάνω άρθρα συνδυαστικά με το άρθρο 14 από το ΕΔΔΑ, ώστε να μπορούν να συσχετισθούν με την απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, θα αναπτυχθούν τα κύρια σημεία κάποιων από τις σημαντικότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου και θα επεξηγηθεί το πως αυτές συνέβαλαν στην εξέλιξη της νομολογίας ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις αναφορικά με την εξάλειψη του φαινομένου των διακρίσεων, ιδωμένη ως παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων με έμφυλο χαρακτήρα.

3.1.Το άρθρο 2 και το άρθρο 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Πιο συγκεκριμένα, για να θεωρηθεί ότι συντρέχει παραβίαση του άρθρου 2¹¹², το οποίο δεν επιδέχεται κανέναν περιορισμό, πρέπει να παραβιαστεί κάποια από τις ουσιαστικές υποχρεώσεις που προβλέπονται σ' αυτό για τα κράτη-μέλη, είτε η αρνητική ουσιαστική υποχρέωση για αποχή από κάθε πράξη που μπορεί να προκαλέσει σκόπιμα και παράνομα τον θάνατο προσώπου είτε οι θετικές ουσιαστικές υποχρεώσεις για λήψη των αναγκαίων μέτρων για την προστασία της ζωής, ή η διαδικαστική υποχρέωση για διεξαγωγή επίσημης αποτελεσματικής έρευνας από το κράτος¹¹³.

Από την άλλη το άρθρο 3¹¹⁴, το οποίο απαγορεύει τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση με τρόπο απόλυτο, επιβάλλει στα κράτη διπλή υποχρέωση που συνίσταται στην ουσιαστική αρνητική υποχρέωση οι εθνικές αρχές να μην επιβάλλουν κακομεταχείριση στα άτομα εντός της δικαιοδοσίας τους και στην ουσιαστική θετική υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να αποτρέπουν την κακομεταχείριση ατόμου εντός της δικαιοδοσίας τους,

111. Ibid. σελ.590-591, *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, App. No 28957/95, (ECHR 11 July 2002), par.109, *Airey v. Ireland*, App. No 6289/73, (ECHR 9 October 1979, par.30 και *Aziz v. Cyprus*, App. No 69949/01, (ECHR 22 June 2004), par.36-38.

112. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 2.

113. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.68, 86-88, 103.

114. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 3.

ακόμα κι αν αυτή προέρχεται από τρίτους. Εμπεριέχει, επιπλέον, τη διαδικαστική υποχρέωση συμπεριφοράς για διεξαγωγή έρευνας με τρόπο που να επιτρέπει την εξακρίβωση των γεγονότων, να είναι εξονυχιστική, να λαμβάνονται όλα τα εύλογα μέτρα για διασφάλιση των αποδεικτικών στοιχείων, να είναι άμεση και να διεξάγεται με ταχύτητα¹¹⁵.

Τα δύο πιο πάνω άρθρα είναι αυτά που υπερασπίζονται την αξία της ζωής μέσω της ΕΣΔΑ¹¹⁶, ενώ τις περισσότερες φορές η συνδυαστική εφαρμογή τους με το άρθρο 14 στις διάφορες υποθέσεις που άγονται ενώπιον του ΕΔΔΑ αφορά περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας ή άλλης μορφής βίας κατά των γυναικών.

Απόφαση ορόσημο επί του ως άνω ζητήματος είναι αυτή που το ΕΔΔΑ εξέδωσε στα πλαίσια της υπόθεσης *Oruz v. Turkey* (2009)¹¹⁷. Αυτή η απόφαση αποτέλεσε σταθμό για τη νομολογία του Δικαστηρίου αφού ήταν το έναυσμα για να αναγνωριστεί η ενδοοικογενειακή βία ως βία λόγω φύλου και μορφή διάκρισης κατά των γυναικών¹¹⁸, ενώ επίκλησή της γίνεται μέχρι και σήμερα από το Δικαστήριο στην διαμόρφωση της πρόσφατης νομολογίας του.

Στη συγκεκριμένη, λοιπόν, υπόθεση η προσφεύγουσα και η μητέρα της είχαν υποστεί κακοποίηση και απειλές για πολλά έτη από τον σύζυγο της προσφεύγουσας. Οι ίδιες είχαν προβεί πολλές φορές σε καταγγελίες στις αρχές, τις οποίες, όμως, πλην μίας εξαιρέσεως, είχαν αποσύρει λόγω των απειλών του δράστη ότι θα τις σκότωνε. Ο δράστης μαχαίρωσε τη σύζυγό του επτά φορές, έγκλημα για το οποίο του επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους περίπου 385 ευρώ, ενώ ανακρίθηκε και αφέθηκε ελεύθερος. Οι δύο γυναίκες είχαν προσπαθήσει να μετακομίσουν μακριά από τον δράστη και εξ αυτού του λόγου ο τελευταίος πυροβόλησε και σκότωσε την πεθερά του, λόγω προσβολής της τιμής του, όπως ανέφερε. Καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη για ανθρωποκτονία, αλλά εκκρεμούσης της έφεσης αφέθηκε ελεύθερος. Κατ' αυτό το χρονικό διάστημα η βίαιη συμπεριφορά και οι απειλές εξακολούθησαν εις βάρος της προσφεύγουσας.

Υπό το φως του άρθρου 2, αναφερόμενο στην δολοφονία της μητέρας της προσφεύγουσας, το ΕΔΔΑ δέχθηκε παραβίαση της θετικής υποχρέωσης του κράτους, καθώς πριν την τέλεση της εγκληματικής πράξης, ο δράστης είχε απειλήσει ότι θα σκότωνε την πεθερά του, γεγονός που είχε περιέλθει σε γνώση των αρχών. Το ΕΔΔΑ υπό το φως του άρθρου 3 καταδίκασε την Τουρκία αναφορικά με την απουσία θετικών μέτρων εκ μέρους των τούρκικων αρχών προκειμένου να προστατεύσουν τη σωματική ακεραιότητα της τελευταίας από τις βιαιοπραγίες του συζύγου της. Οι αρχές είχαν αποσύρει τις διαδικασίες λόγω του ότι επρόκειτο για «οικογενειακό ζήτημα», αγνοώντας τους λόγους που

115. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.121-127, 140-143.

116. *Ibid.*, σελ.68.

117. *Oruz v. Turkey*, App. No 33401/02, (ECHR, 9 June 2009).

118. *Ibid.* par.200

οδήγησαν το θύμα να ζητήσει την απόσυρση. Το ΕΔΔΑ τόνισε ότι οι κρατικές αρχές δεν επιτρέπεται να αδρανούν όταν υποπίπτουν στην αντίληψή τους σοβαρά περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, αλλά υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για αποτελεσματική προστασία των θυμάτων. Για πρώτη φορά το Δικαστήριο έκρινε ότι συντρέχει παραβίαση και του άρθρου 14 ΕΣΔΑ υπό το φως των άρθρων 2 και 3, λόγω του ότι παρατηρήθηκε πως η ενδοοικογενειακή βία επιδρά κυρίως εις βάρος των γυναικών, ενώ η γενικότερη διακριτική μεταχείριση και απάθεια των τουρκικών αρχών δημιούργησε ένα ανεκτικό περιβάλλον που οδήγησε στην εξάρση του φαινομένου¹¹⁹. Θεωρήθηκε από το ΕΔΔΑ ότι η βία που υπέστησαν τόσο η προσφεύγουσα, όσο και η εκλιπούσα μητέρα της ήταν έμφυλη βία¹²⁰.

Στην εν λόγω υπόθεση, όπως και στην πλειοψηφία υποθέσεων περί ενδοοικογενειακής βίας, εφαρμόστηκε το λεγόμενο *Osman test*¹²¹, σύμφωνα με το οποίο για να κριθεί η ύπαρξη παραβίασης απαιτείται να ικανοποιηθεί το Δικαστήριο ότι οι εθνικές αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν κατά τον κρίσιμο χρόνο της ύπαρξης πραγματικού και άμεσου κινδύνου συγκεκριμένου προσώπου από τις εγκληματικές πράξεις άλλου προσώπου και να απέτυχαν να λάβουν μέτρα, εντός των δυνατοτήτων τους, τα οποία, κατά λογική κρίση, θα μπορούσαν να αποτρέψουν τον κίνδυνο. Κατά την εφαρμογή του στην υπό κρίση περίπτωση λέχθηκε ότι κατά την αξιολόγηση της κατάστασης και του κινδύνου θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ευαλωτότητα του θύματος, ενώ τα δικαιώματα του δράστη δε μπορούν να τίθενται υψηλότερα από το δικαίωμα στη ζωή και τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα του θύματος¹²².

Περαιτέρω, το Δικαστήριο στα πλαίσια της εξέτασης της υπόθεσης αυτής έλαβε υπόψη και άλλα διεθνή κείμενα, όπως η CEDAW¹²³ και την πρακτική οργάνων, όπως η Διεθνής Αμνηστία προς επιβεβαίωση της απουσίας συναφών στατιστικών στοιχείων¹²⁴ και έκρινε ότι η παράλειψη του κράτους-μέλους να προστατεύσει τα θύματα συνιστούσε παραβίαση των πιο πάνω άρθρων συνδυαστικά, έστω κι αν δεν υπήρχε από πλευράς των αρχών τέτοια πρόθεση¹²⁵.

Εν συνεχεία, το 2013 εκδόθηκε απόφαση στην υπόθεση *Eremia and Others v. The Republic of Moldova*¹²⁶. Οι ισχυρισμοί των προσφευγουσών αφορούσαν την αποτυχία των κρατικών αρχών να προστατεύσουν τη σύζυγο και τις δύο κόρες αστυνομικού από τη βίαιη συμπεριφορά του τελευταίου απέναντί τους. Η απόφαση κάνει λόγο για παραβίαση του άρθρου 3 αναφορικά με τη σύζυγο του βιαιοπραγούντα καθώς, παρόλο που οι αρχές έλαβαν γνώση της κακοποίησης, όπως απαιτεί το *Osman*

119. Ibid. par.198

120. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.1.

121. *Osman v. The United Kingdom*, App. No 23452/94, (ECHR 28 October 1998), par.116.

122. *Opuz v. Turkey*, App. No 33401/02, (ECHR, 9 June 2009), par.147.

123. Ibid. par.192.

124. Ibid. par.99-104.

125. Ibid. par.191 και Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ* Ερμηνεία κατ' άρθρο, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.598.

126. *Eremia and Others v. The Republic of Moldova*, App. No 3564/11, (ECHR 28 May 2013).

test, απέτυχαν να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα εναντίον του τελευταίου και να προστατεύσουν το θύμα από περαιτέρω ενδοοικογενειακή βία. Αναφορικά με τις δύο κόρες του, βρέθηκε παραβίαση του άρθρου 8 διότι παρά τις επιβλαβείς ψυχολογικές επιπτώσεις που είχαν τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας σ' αυτές, λόγω του ότι ήταν μάρτυρες στη βία εντός της οικογενειακής εστίας, ελάχιστες δράσεις ή καμία δεν λήφθηκαν από τις αρχές για να αποτραπεί η επανάληψη τέτοιων περιστατικών. Επίσης, κρίθηκε ότι υπήρχε παραβίαση του άρθρου 14 υπό το φως του άρθρου 3 για την πρώτη προσφεύγουσα, ενόψει του ότι δεν επρόκειτο απλώς για αποτυχία ή της καθυστέρηση των εθνικών αρχών να επιληφθούν της υπόθεσής της, αλλά επί της ουσίας επρόκειτο για μια προσέγγιση που συνεπαγόταν επαναλαμβανόμενη βία και αντανάκλουσε σε διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου εις βάρος της¹²⁷. Το ΕΔΔΑ σημειώνει ότι δεν έγινε αντιληπτή από τις αρχές η σοβαρότητα και η έκταση της ενδοοικογενειακής βίας, αλλά ούτε και η έμφυλη διάστασή της¹²⁸. Αντίστοιχα στην υπόθεση αυτή παρατηρείται η αναπαραγωγή στερεοτύπων από τις αρχές, οι οποίες ανέφεραν πως η καταδίκη του δράστη θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση των παιδιών του, αγνοώντας την ικανότητα της μητέρας να υποστηρίξει την διαβίωση και κατάρτισή τους σε όλα τα επίπεδα¹²⁹. Το ΕΔΔΑ και στη συγκεκριμένη υπόθεση, με σκοπό να διατυπώσει την κρίση του, χρησιμοποιεί και τις διαπιστώσεις του Ειδικού Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για τη βία κατά των γυναικών¹³⁰, υπογραμμίζοντας έτσι τον ρόλο της εν γένει διακριτικής μεταχείρισης που υφίστανται οι γυναίκες, αλλά και της πατριαρχίας σε τέτοιου είδους υποθέσεις.

Το 2014 εκδόθηκε η απόφαση στην υπόθεση *Durmaz v. Turkey*¹³¹ που αφορούσε άλλη μια παραβίαση της Τουρκίας υπό το φως της διαδικαστικής υποχρέωσης που προβλέπεται διά του άρθρου 2 ΕΣΔΑ. Στην συγκεκριμένη υπόθεση η κόρη της προσφεύγουσας απεβίωσε στο νοσοκομείο όπου οδηγήθηκε μετά από υπερβολική λήψη φαρμάκων. Ο πατέρας της κατήγγειλε τον σύζυγό της στις αρχές ισχυριζόμενος ότι ο τελευταίος ήταν υπεύθυνος για τον θάνατό της, ενώ από τις αστυνομικές ανακρίσεις επιβεβαιώθηκε ότι η εκλιπούσα ήταν θύμα ενδοοικογενειακής βίας. Η έρευνα των αρχών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για αυτοκτονία. Το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι, όπως και στην *Oruz v. Turkey*, δεν διενεργήθηκε αποτελεσματική έρευνα από τις αρχές και σημείωσε ότι η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει κυρίως γυναίκες, υπογραμμίζοντας ότι η γενική απάθεια του δικαστικού συστήματος στην Τουρκία ενέχει διακριτική μεταχείριση που δημιουργεί κλίμα ανεκτικό για την ενδοοικογενειακή βία¹³². Παρόλα αυτά το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε σ' αυτή την περίπτωση ταυτόχρονη παραβίαση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ, όπως στην *Oruz v. Turkey* κάτι που καταδεικνύει την

127. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.2.

128. *Eremia and Others v. The Republic of Moldova*, App. No 3564/11, (ECHR 28 May 2013), par.17.

129. *Ibid.* par.17.

130. *Ibid.* par.37.

131. *Durmaz v. Turkey*, App. No 3621/07, (ECHR 13 November 2014).

132. *Ibid.* par.65.

ασυνέπεια που το διακατείχε αναφορικά με την εύρεση τέτοιου είδους παραβιάσεων, αλλά και τον μη αυτόνομο χαρακτήρα της διάταξης.

Έτερη παραβίαση από την Τουρκία σημειώνεται στην υπόθεση *M.G. v. Turkey* το 2016¹³³. Η υπόθεση αφορούσε εκ νέου την ενδοοικογενειακή βία κατά τη διάρκεια γάμου και επιπλέον απειλές από τον πρώην σύζυγο εις βάρος της πρώην συζύγου του μετά το διαζύγιο. Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω του τρόπου με τον οποίο οι τούρκικες αρχές διενήργησαν την ποινική διαδικασία, ώστε να μην μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικός υπό το φως του εν λόγω άρθρου. Τούτο διότι οι αρχές είχαν παθητική στάση και παρατηρήθηκε αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην διεξαγωγή της όλης διαδικασίας η οποία διήρκεσε πάνω από πέντε έτη, ενώ η έρευνα απαιτείται βάσει των προνοιών του άρθρου 3 να είναι άμεση και να διεξάγεται με ταχύτητα. Παράλληλα, διαπιστώθηκε παραβίαση και του άρθρου 14 υπό το φως του άρθρου 3, λόγω του ότι πριν την εφαρμογή της νέας νομοθεσίας στην χώρα δεν μπορούσε η διαζευγμένη γυναίκα να επωφεληθεί προστατευτικών μέτρων και εξ αυτού του λόγου ήταν αναγκασμένη να ζει υπό το φόβο της συμπεριφοράς του πρώην συζύγου της¹³⁴. Σημειώνεται, εν προκειμένω, πως το Καθ' ου κράτος απέτυχε να παράσχει επαρκές νομοθετικό πλαίσιο για την αποτροπή των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, παρά το ότι ένας διαζευγμένος άντρας και μια διαζευγμένη γυναίκα βρίσκονταν σε ουσιωδώς όμοια κατάσταση.

Καίρια είναι η απόφαση *Halime Kilic v. Turkey*¹³⁵, που εκδόθηκε το ίδιο έτος. Σ' αυτήν η κόρη της προσφεύγουσας δολοφονήθηκε από τον σύζυγό της. Το θύμα είχε προηγουμένως καταγγείλει τέσσερις φορές τον σύζυγό της στις αρχές και είχε εξασφαλίσει τρία προστατευτικά διατάγματα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι συνέτρεχε παραβίαση του άρθρου 2 και του άρθρου 14 υπό το φως του άρθρου 2. Οι εθνικές διαδικασίες, σύμφωνα με την κρίση του ΕΔΔΑ, απέτυχαν στο να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του άρθρου 2 και να παρέχουν την απαιτούμενη προστασία στην εκλιπούσα. Με την αποτυχία τους να τιμωρήσουν τον σύζυγό της για τη μη συμμόρφωσή του στα εκδοθέντα διατάγματα, οι εθνικές αρχές απέτρεψαν την αποτελεσματικότητα των διαταγμάτων αυτών, δημιουργώντας ένα περιβάλλον ατιμωρησίας που του επέτρεψε τη συνέχιση της διάπραξης κακοποίησης¹³⁶. Το Δικαστήριο χαρακτήρισε απαράδεκτο το γεγονός ότι η εκλιπούσα είχε παραμείνει χωρίς προστασία και διακήρυξε πως με το να κλείνουν τα μάτια σε επαναλαμβανόμενες πράξεις βίας και απειλών θανάτου, οι αρχές δημιούργησαν ένα κλίμα ανεκτικό στην ενδοοικογενειακή βία. Στην υπόθεση αυτή, σημειώθηκε από το ΕΔΔΑ ότι κρίνεται αναγκαία η εν συνόλω εκτίμηση της αυξημένης ευαλωτότητας του θύματος, τόσο της ψυχολογικής, αλλά και υπό την έννοια των πραγματικών δυνατοτήτων και πόρων που είχε

133. *M.G. v. Turkey*, App. No 646/10, (ECHR 22 March 2016).

134. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.3.

135. *Halime Kilic v. Turkey*, App. No 63034/11, (ECHR 25 June 2019).

136. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.3.

στη διάθεσή του¹³⁷.

Εξίσου σημαντική είναι η υπόθεση *Talpis v. Italy*¹³⁸ που αφορούσε τη δολοφονία του γιου της προσφεύγουσας, ως αποτέλεσμα της ενδοοικογενειακής βίας. Κρίθηκε ότι συνέτρεχε παραβίαση του άρθρου 2 επί τη βάση της δολοφονίας του γιου της προσφεύγουσας και της απόπειρας δολοφονίας και της ίδιας. Η αποτυχία των αρχών να λάβουν άμεση δράση επί της καταγγελίας της προσφεύγουσας απέτρεψε την αποτελεσματικότητα της καταγγελίας αυτής, δημιουργώντας μια κατάσταση ατιμωρησίας και ανεκτικότητας στην επανάληψη τέτοιων πράξεων βίας που οδήγησαν σε δολοφονία και σε απόπειρα για δολοφονία. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι υπήρχε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω της αποτυχίας των αρχών να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους για προστασία της προσφεύγουσας από την ενδοοικογενειακή βία διά της παθητικής τους στάσης που δε συνάδει με τις απαιτήσεις της Σύμβασης, σημειώνοντας πως αυτή ζούσε με τα παιδιά της σε περιβάλλον ενδοοικογενειακής βίας τέτοιας σοβαρότητας ώστε να συνιστά κακομεταχείριση. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, ο κίνδυνος πραγματικής και άμεσης απειλής πρέπει να εκτιμάται λαμβάνοντας υπόψη το ιδιαίτερο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας. Κρίθηκε, τέλος, παραβίαση και του άρθρου 14 υπό το φως των άρθρων 2 και 3 διότι η βία που υπέστη η προσφεύγουσα θα έπρεπε να εκλαμβάνεται ως βία λόγω του φύλου της και άρα μορφή διάκρισης σε βάρος της¹³⁹, ιδίως στη βάση της απραξίας των αρχών, που υποβάθμισε την βία και συνακόλουθα την επιδοκίμασε¹⁴⁰. Για να καταλήξει στο πιο πάνω συμπέρασμα, το ΕΔΔΑ έλαβε για άλλη μια φορά υπόψη τις πρόνοιες της CEDAW¹⁴¹, της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης¹⁴², αλλά και του Ειδικού Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για τη βία κατά των γυναικών¹⁴³.

Σημαντική εξέλιξη παρατηρείται στην απόφαση *Bălșan v. Romania* του 2017¹⁴⁴. Στην υπόθεση αυτή η προσφεύγουσα που ζούσε σε ένα προάστιο της Ρουμανίας, ήταν θύμα ενδοοικογενειακής βίας, φαινόμενο που επιδεινώθηκε όταν ζήτησε διαζύγιο από τον σύζυγό της. Η ίδια είχε υποβάλει πολυάριθμες καταγγελίες στις αρχές, με τις τελευταίες να αποτυγχάνουν να την προστατεύσουν και να επιδεικνύουν ανοχή, κάτι που την έκανε να αισθάνεται υποβαθμισμένη και αβοήθητη. Έτσι, η Ρουμανία παραβίασε το άρθρο 3 και επιπλέον παραβίασε το άρθρο 14 υπό το φως του άρθρου 3, καθώς, όπως έκρινε το ΕΔΔΑ, η βία είχε έμφυλο χαρακτήρα. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη τα πορίσματα της Επιτροπής CEDAW και υιοθέτησε τις πρόνοιες της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης που διακηρύττει ότι η βία κατά των γυναικών είναι έμφυλη βία¹⁴⁵. Παρά το ότι υπήρχε επαρκές

137. *Halime Kilic v. Turkey*, App. No 63034/11, (ECHR 25 June 2019), par.92, 100-101.

138. *Talpis v. Italy*, App. No 41237/14, (ECHR 2 March 2017).

139. *Ibid.* par.141, 145, 148.

140. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.3.

141. *Talpis v. Italy*, App. No 41237/14, (ECHR 2 March 2017), par.57.

142. *Ibid.* par.58.

143. *Ibid.* par.17, 22, 59, 145.

144. *Balsan v. Romania*, App. No 49645/09, (ECHR 23 May 2017).

145. *Ibid.* par.39-42, 79, 83.

νομοθετικό πλαίσιο προς εφαρμογή, το οποίο χρησιμοποίησε δεόντως η προσφεύγουσα, οι αρχές το απέτρεψαν από το να επιτελέσει τον σκοπό του. Οι αρχές, μάλιστα, διατύπωσαν την άποψη ότι η προσφεύγουσα είχε προκαλέσει τη συμπεριφορά του συζύγου της. Η προσέγγισή τους δεν ανταποκρινόταν στα διεθνή πρότυπα, αντανακλώντας διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου εις βάρος της προσφεύγουσας, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ¹⁴⁶. Διά της συγκεκριμένης απόφασης το ΕΔΔΑ κατόρθωσε, έστω σιωπηρά, να αναδείξει τις διασταυρούμενες ανισότητες και την αναπαραγωγή στερεοτύπων που οδηγούν στην ενδοοικογενειακή βία.

Το 2020 εκδόθηκε η απόφαση *Buturugă v. Romania*¹⁴⁷ στην οποία η προσφεύγουσα ήταν θύμα ενδοοικογενειακής βίας, όσον αφορά τη σωματική της ακεραιότητα, ενώ υπέστη παραβίαση και της ηλεκτρονικής της αλληλογραφίας από τον πρώην σύζυγό της. Η ίδια κατήγγειλε τις ελλείψεις του συστήματος για προστασία των θυμάτων αυτού του είδους παραβιάσεων και την αναποτελεσματικότητα της ποινικής διερεύνησης. Ανέφερε ότι η προσωπική της ασφάλεια δεν διασφαλίστηκε επαρκώς και κατέκρινε τις αρχές που αρνούσαν να εξετάσουν την καταγγελία της για παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρχε παραβίαση του άρθρου 3 και του άρθρου 8, λόγω της αποτυχίας των αρχών να ανταποκριθούν στις θετικές τους υποχρεώσεις που προκύπτουν από τα εν λόγω άρθρα. Δεν έγινε, ωστόσο, η απαιτούμενη σύνδεση ανάμεσα στην ενδοοικογενειακή βία και στην παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών και έτσι το Δικαστήριο τόνισε πως ο διαδικτυακός εκφοβισμός (cyberbullying) έχει αναγνωριστεί ως μορφή βίας κατά των γυναικών¹⁴⁸. Το Δικαστήριο για ακόμα μια φορά δίστασε να αναγνωρίσει *ex proprio motu* την παραβίαση του άρθρου 14 και τη διάκριση λόγω φύλου που υφίστατο η προσφεύγουσα στα πλαίσια της ενδοοικογενειακής βίας.

Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε το ΕΔΔΑ και στην απόφαση *Volodina v. Russia*¹⁴⁹. Κρίθηκε ότι οι αρχές απέτυχαν διερευνήσουν επαρκώς και να προστατεύσουν την προσφεύγουσα από τις επανειλημμένες πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, επιθέσεις, απαγωγές, παρενοχλητική παρακολούθηση και απειλές. Στην υπόθεση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρχε παραβίαση των άρθρων 3 και 14 υπό το φως του άρθρου 3, λόγω της σωματικής και ψυχολογικής κακομεταχείρισης που υφίστατο η προσφεύγουσα από τον πρώην σύντροφό της. Οι αρχές κρίθηκε ότι δίστασαν να αναγνωρίσουν την βαρύτητα του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας και της διακριτικής μεταχείρισης που αυτό είχε ως αντίκτυπο για τις γυναίκες¹⁵⁰.

146. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.4.

147. *Buturugă v. Romania*, App. No 56867/15, (ECHR, 11 February 2020).

148. *Ibid.* par.74.

149. *Volodina v. Russia*, App. No 41261/17, (ECHR 1 June 2017).

150. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.4.

Άξια αναφοράς είναι η απόφαση *Tkheldidze v. Georgia*¹⁵¹ όπου οι αρχές απέτυχαν να προστατεύσουν την κόρη της προσφεύγουσας από την ενδοοικογενειακή βία, λαμβάνοντας προληπτικά μέτρα, παρόλο που είχαν γνώση των γεγονότων. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε επί παραβίασης του άρθρου 2 σε συνδυασμό με το άρθρο 14, καθώς οι αρχές απέτυχαν να προστατεύσουν τη ζωή του θύματος και να διερευνήσουν αποτελεσματικά το θάνατό του. Η αδράνεια της αστυνομίας θεωρήθηκε ως συστημική αποτυχία και κρίθηκε ότι η όλη συμπεριφορά των αρχών ενείχε φυλετική διάκριση εις βάρος του θύματος¹⁵². Με αφορμή την συγκεκριμένη απόφαση, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι αιτίες της ενδοοικογενειακής βίας εις βάρος των γυναικών έχουν συνδεθεί, μεταξύ άλλων, με τα στερεότυπα και τις πατριαρχικές αντιλήψεις¹⁵³.

Τέλος, στην υπόθεση *Tunikova and Others v. Russia* του 2021¹⁵⁴, η οποία αφορούσε σοβαρές πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, όπως απειλές θανάτου και ακρωτηριασμό, από τους πρώην συζύγους των προσφευγουσών, το ΕΔΔΑ έκρινε επί παραβίασης του άρθρου 3 και του άρθρου 14. Παρατηρήθηκε η απουσία οποιασδήποτε θεραπείας και η γενικότερη αποτυχία για καταπολέμηση της έμφυλης βίας που ισοδυναμούσε με διάκριση κατά των γυναικών¹⁵⁵. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι υπήρχε στη χώρα *de facto* διάκριση κατά των γυναικών¹⁵⁶, παραπέμποντας στο άρθρο 2 της CEDAW και στη Γενική Σύσταση υπ' αριθμόν 35 της Επιτροπής CEDAW¹⁵⁷. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι «μια γενική πολιτική ή μια εν τοις πράγμασι κατάσταση που έχει δυσανάλογα ζημιογόνα αποτελέσματα σε μια συγκεκριμένη ομάδα μπορεί να συνιστά διάκριση σε βάρος αυτής της ομάδας»¹⁵⁸.

Από την προηγηθείσα ανάλυση της νομολογίας εξάγεται το συμπέρασμα πως τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης οφείλουν επί τη βάση των προαναφερθέντων άρθρων της ΕΣΔΑ να ανταποκρίνονται σε σειρά θετικών υποχρεώσεων, ενεργώντας με τη δέουσα επιμέλεια ιδίως όταν τα άρθρα αυτά εφαρμόζονται σε συνδυασμό με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ. Οι υποχρεώσεις αυτές συνίστανται σε ουσιαστικές και διαδικαστικές. Οι ουσιαστικές αφορούν την υιοθέτηση από το κράτος κατάλληλων νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για τη δημιουργία του κατάλληλου θεσμοθετημένου πλαισίου προς την υλοποίηση του σκοπού που επιδιώκει το κάθε άρθρο της Σύμβασης. Οι διαδικαστικές, από την άλλη, συνίστανται στην υποχρέωση για διεξαγωγή αποτελεσματικής έρευνας, όπως αναλύθηκε ανωτέρω και στην λήψη προληπτικών επιχειρησιακών μέτρων. Όλα τα πιο πάνω, έχοντας ως

151. *Tkheldidze v. Georgia*, App. No 33056/17, (ECHR 8 July 2021).

152. Ibid. par.47, 51, 56, 60.

153. Ibid. par.38-40, 46, 56.

154. *Tunikova and Others v. Russia*, App. No 55974/16, (ECHR 14 December 2021).

155. Ibid. par.127, 129, 158.

156. Ibid. par.127.

157. Ibid. par. 158.

158. Ibid. par.127.

υπόβαθρο τη θέσπιση μέτρων, πολιτικών και κανόνων που δεν εισάγουν διακριτική μεταχείριση σε βάρος των γυναικών, οι οποίες όπως έχει διαφανεί πολλακώς επηρεάζονται δυσανάλογα στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, λόγω της ευαλωτότητάς τους που έγκειται στον παράγοντα του φύλου.

3.2. Το άρθρο 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Εν συνεχεία, έμφαση θα δοθεί στην ανάλυση του άρθρου 5¹⁵⁹ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ και θα επεξηγηθεί, ταυτόχρονα, η προσέγγιση της νομολογίας του ΕΔΔΑ επί τούτου.

Πρωτίστως, πρέπει να λεχθεί ότι το άρθρο 5 που αποτυπώνει το δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια, απαγορεύει την αυθαίρετη ή αδικαιολόγητη αποστέρηση αυτών, εκτός αν πρόκειται για μια από τις περιοριστικά απαριθμούμενες στο εν λόγω άρθρο περιπτώσεις. Το άρθρο αυτό προβλέπει προς την υλοποίηση του δικαιώματος στην ελευθερία και ασφάλεια ένα πλέγμα εγγυήσεων, τόσο ουσιαστικών, όσο και διαδικαστικών¹⁶⁰. Μια εκ των σημαντικότερων υποθέσεων που έχει κριθεί από το ΕΔΔΑ είναι η υπόθεση *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia* του τμήματος ευρείας σύνθεσης του Δικαστηρίου και για την οποία εκδόθηκε απόφαση το 2017¹⁶¹. Στην συγκεκριμένη περίπτωση οι προσφεύγοντες ήταν ενήλικες άντρες οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν διακρίσεις λόγω φύλου, αλλά και λόγω ηλικίας, εξαιτίας του ότι τους επιβλήθηκε ποινή ισόβιας κάθειρξης για σοβαρά ποινικά αδικήματα, ενώ άλλες κατηγορίες προσώπων, όπως οι γυναίκες, οι νεαροί και οι ηλικιωμένοι, εξαιρούνταν από το συγκεκριμένο είδος ποινής¹⁶². Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρχε παραβίαση του άρθρου 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 εν προκειμένω, λόγω του ότι η διαφορετική μεταχείριση των προσφευγόντων σε σύγκριση με ορισμένες άλλες κατηγορίες προσώπων εξυπηρετούσε θεμιτό σκοπό, ήτοι την προαγωγή των αρχών της δικαιοσύνης και της ανθρωπότητας¹⁶³. Περαιτέρω, το Δικαστήριο πείστηκε ότι εφαρμόστηκε προσηκόντως η αρχή της αναλογικότητας σε σχέση με τα χρησιμοποιούμενα μέσα για την επίδιωξη των ως άνω σκοπών¹⁶⁴. Για τη διαμόρφωση της κρίσης του Δικαστηρίου, το τελευταίο έλαβε υπόψη το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που διέθεταν τα κράτη για να λαμβάνουν αποφάσεις επί του εν λόγω ζητήματος, ένεκα της απουσίας κοινής συναίνεσης των κρατών-μελών (consensus) ως προς αυτό¹⁶⁵.

Αξιοσημείωτη είναι η μειοψηφούσα γνώμη των δικαστών Σισιλιάνου, Mose, Lubarda, Mourou-Vikström και Kucsko-Stadlmayer, οι οποίοι έδωσαν έμφαση στην αρχή που δημιούργησε το ΕΔΔΑ

159. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 5.

160. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.164-224.

161. *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*, App. No 60367/08 and 961/11, (ECHR 27 January 2017).

162. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.7-8.

163. *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*, App. No 60367/08 and 961/11, (ECHR 27 January 2017), par.18, 44, 70, 87.

164. *Ibid.* par.37, 47.

165. *Ibid.* par.79, 83, 85-86.

και που διέπει την απαγόρευση διακρίσεων αποκλειστικά λόγω φύλου απαιτούν ιδιαίτερα σοβαρούς και πειστικούς λόγους ως αιτιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης¹⁶⁶. Για τη διατύπωση της άποψής τους, χρησιμοποίησαν ως εργαλεία τις πρόνοιες της CEDAW¹⁶⁷ και στατιστικά στοιχεία¹⁶⁸.

Κλείνοντας την ανάλυση της εν λόγω υπόθεσης, αξίζει να αναφερθεί και το γεγονός ότι ο δικαστής Pinto De Albuquerque, παρά την μειοψηφούσα γνώμη που διατύπωσε, αναφέρει πως «είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι, ακόμη και στις μέρες μας, οι γυναίκες αποτελούν από ορισμένες απόψεις ευάλωτη ομάδα και υπόκεινται σε λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες από τους άνδρες ομολόγους τους. Είτε πρόκειται για την προστασία της σωματικής και της ηθικής τους ακεραιότητας, είτε για τη διασφάλιση της ίσης πρόσβασής τους στην εκπαίδευση και την απασχόληση, είτε για οποιαδήποτε άλλη πτυχή της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, οι κρατικές αρχές έχουν καθήκον να αναλάβουν συγκεκριμένη και αποτελεσματική δράση για να εξασφαλίσουν πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών... Η ρίζα της απαγόρευσης των διακρίσεων που ορίζεται στη Σύμβαση βρίσκεται στην έννοια της ισότητας... Συνεπώς, δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς την κεντρική θέση που κατέχει η προώθηση της ισότητας εντός του ευρωπαϊκού συστήματος για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.»¹⁶⁹.

Συνοψίζοντας, από την ανωτέρω ανάλυση διαφαίνεται ο τρόπος που το ΕΔΔΑ εφαρμόζει στην πράξη και προσεγγίζει τις περιπτώσεις όπου κάποιο κράτος-μέλος μεταχειρίζεται πιο ευνοϊκά τις γυναίκες από τους άντρες, με σκοπό να επιδιώξει την επέλευση της ουσιαστικής ισότητας και λαμβάνοντας υπόψη το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που περιβάλλει το εκάστοτε ζήτημα, αντί να αντιμετωπίσει τα δύο φύλα με ακριβώς τον ίδιο τρόπο, όπως επιτάσσει η τυπική ισότητα, αφού τέτοια προσέγγιση επί της ουσίας θα είχε ως αποτέλεσμα την επέλευση εκ νέου της ανισότητας σε βάρος τους, απλώς υπό διαφορετικές συνθήκες.

3.3. Το άρθρο 6 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Επιπροσθέτως των ανωτέρω, αξίζει να ερευνηθεί και ο συνδυασμός του άρθρου 6¹⁷⁰ με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Το άρθρο 6 που εγγυάται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη δεν είναι καθόλου αμελητέας σημασίας, ενώ μπορεί να επηρεάσει και την απόλαυση πολλών άλλων δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις που αυτό εφαρμόστηκε συνδυαστικά με το άρθρο 14, φαίνεται να έτυχε διερεύνησης από το ΕΔΔΑ η πρώτη παράγραφός του, η οποία ενσαρκώνει την αρχή του κράτους δικαίου και αφορά εγγυήσεις γενικής εφαρμογής για την ομαλή λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

166. Ibid. Μειοψηφούσα γνώμη παρ.2.

167. Ibid. par.8-13.

168. Ibid. par.14-16.

169. Ibid. par.18.

170. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 6.

Επιβάλλει δε την ανεξαρτησία και αμεροληψία, αλλά και τη νόμιμη λειτουργία των εθνικών δικαστηρίων¹⁷¹.

Για παράδειγμα, στην απόφαση *Schuler-Zgraggen v. Switzerland* του 1993¹⁷², το ΕΔΔΑ έκρινε επί παραβίασης του άρθρου 6 παράγραφος 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αφορούσε την απόρριψη αιτήματος της προσφεύγουσας για λήψη επιδόματος ανικανότητας¹⁷³. Το εθνικό δικαστήριο βάσισε την απόφασή του περί μη χορήγησης αυτού του επιδόματος στην προσφεύγουσα στην πεποίθηση που προέκυπτε από την καθημερινή ζωή ότι πολλές παντρεμένες γυναίκες παραιτούνταν από την δουλειά τους μετά τη γέννηση του πρώτου τους παιδιού και συνέχιζαν αργότερα, χωρίς να συντρέχουν λόγοι υγείας¹⁷⁴. Λόγω της πιο πάνω θέσης και μόνο το εθνικό δικαστήριο θεώρησε ότι κατ' αυτό τον τρόπο έπραξε και η προσφεύγουσα. Το ΕΔΔΑ, λοιπόν, αναφέροντας ότι εφόσον το πιο πάνω αποτελούσε την μοναδική και άρα αποφασιστικής σημασίας συλλογιστική του εθνικού δικαστηρίου για τη λήψη της απόφασής του και ελλείψει σοβαρών λόγων για την αντικειμενική και εύλογη δικαιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης, η οποία βασιζόταν αποκλειστικά στο φύλο της προσφεύγουσας, συντρέχει παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14. Αναφέρεται, επιπλέον, ότι «η προώθηση της ισότητας των φύλων αποτελεί σήμερα μείζονα στόχο στα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και θα πρέπει να προβληθούν πολύ σοβαροί λόγοι προτού μια τέτοια διαφορά στη μεταχείριση μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με τη Σύμβαση»¹⁷⁵.

Διαφορετική είναι η περίπτωση στην υπόθεση *Garcia Mateos v. Spain* του 2013¹⁷⁶, στην οποία η παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ έγκειται στην αποτυχία εφαρμογής της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου, η οποία αναγνώρισε την απαγορευμένη διάκριση που υπέστη η προσφεύγουσα λόγω φύλου¹⁷⁷.

Αντιληπτό καθίσταται, από τα όσα πιο πάνω αποτυπώθηκαν, πως η απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών έχει εφαρμογή ακόμα και σε διαδικαστικά ζητήματα, όπως ο τρόπος διεξαγωγής μιας δίκης ή η αποτελεσματική εφαρμογή μιας δικαστικής απόφασης, τα οποία εν τέλει φαίνεται να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ουσιαστική απόλαυση της ισότητας για τέτοιες ευάλωτες κατηγορίες προσώπων, όπως οι γυναίκες.

171. Σισυλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.225, 230-300.

172. *Schuler-Zgraggen v. Switzerland*, App. No 14518/89, (ECHR 24 June 1993).

173. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.8.

174. *Schuler-Zgraggen v. Switzerland*, App. No 14518/89, (ECHR 24 June 1993), par.67.

175. *Ibid.*

176. *Garcia Mateos v. Spain*, App. No 38285/09, (ECHR 19 May 2013).

177. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.9.

3.4. Το άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Το ουσιαστικό δικαίωμα της ΕΣΔΑ το οποίο τυγχάνει συχνότερης εφαρμογής σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ είναι αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 8¹⁷⁸ της ΕΣΔΑ, που δεν είναι άλλο από το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Αυτός ο συνδυασμός έχει προσφέρει εξίσου ενδιαφέρουσες και σημαντικές περιπτώσεις στη νομολογία προς διερεύνηση ακριβώς εξαιτίας του ότι μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ έχει τύχει δυναμικής ερμηνείας και διεύρυνσης του πεδίου εφαρμογής του¹⁷⁹. Το συγκεκριμένο άρθρο προσφέρει πολύμορφες εγγυήσεις και προστασία ακόμα και όταν η επέμβαση στην ιδιωτική ζωή προσώπου δεν διενεργείται από το κράτος, αλλά από ιδιώτη και επιβάλλει θετικές υποχρεώσεις στο κράτος. Έτσι μπορεί να καλύπτει πτυχές όπως η σωματική, η ψυχική, η ηθική ακεραιότητα, το όνομα, η ενδυμασία, η εικόνα, η φήμη, η προσωπική αυτονομία, η κατοικία, η αλληλογραφία, η χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης και πολλές άλλες¹⁸⁰. Ωστόσο, τα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 8 δεν είναι ανεπίδεκτα περιορισμών, αρκεί αυτοί να προβλέπονται από νόμο, να επιδιώκουν έναν από τους περιοριστικά αναφερόμενους νόμιμους σκοπούς και να είναι σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας¹⁸¹. Ομοίως, όπως και στο άρθρο 14 η παραβίαση είναι δυνατόν να τελεστεί και διά παράλειψης του κράτους να επέμβει¹⁸². Τα μέσα που πρέπει να υιοθετηθούν από το κάθε κράτος προς τον σκοπό της συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις του που πηγάζουν από το άρθρο αυτό απομένουν στην εκτίμηση του κράτους¹⁸³.

Στην απόφαση *Rajak and Others v. Poland*¹⁸⁴ απασχόλησαν το ΕΔΔΑ τέσσερις περιπτώσεις δικαστών που υποχρεώθηκαν σε πρόωρη συνταξιοδότηση επί τη βάση νομοθετικών μεταρρυθμίσεων. Για τους τρεις από τους τέσσερις δικαστές, που ήταν γυναίκες, το Δικαστήριο έκρινε, πέραν της παραβίασης του άρθρου 6 παράγραφος 1 ΕΣΔΑ και επί παραβίασης του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ¹⁸⁵. Τούτο διότι θεωρήθηκε πως η επίμαχη νομοθεσία που τις υποχρέωνε σε συνταξιοδότηση στην ηλικία των 60 ετών, εισήγαγε απαγορευμένη διάκριση σε βάρος τους λόγω φύλου εξαιτίας του γεγονότος ότι η αντίστοιχη πρόνοια για τους άντρες δικαστές προέβλεπε την υποχρεωτική συνταξιοδότησή τους στην ηλικία των 65 ετών. Ως εκ τούτου, άτομα που βρίσκονταν σε ουσιαστικά όμοιες καταστάσεις και με μόνη διαφορά τους το φύλο¹⁸⁶, αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το

178. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 8.

179. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.370.

180. Ibid. σελ.373-433.

181. Ibid. σελ.371.

182. Ibid. σελ.372-373.

183. Ibid. σελ.371-372.

184. *Rajak and Others v. Poland*, App. No 25226/18, (ECHR 24 October 2023).

185. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.10.

186. *Rajak and Others v. Poland*, App. No 25226/18, (ECHR 24 October 2023), par.206.

επάγγελμά τους πέντε χρόνια νωρίτερα στη βάση αποκλειστικά του εν λόγω προστατευόμενου λόγου. Η διαφορά αυτή, ωστόσο, κρίθηκε αρκετά σημαντική, ώστε να φθάνει στο επίπεδο σοβαρότητας που απαιτείται για την ενεργοποίηση των αντίστοιχων προνοιών της ΕΣΔΑ, εξαιτίας των δυσμενών συνεπειών που θα μπορούσε να επιφέρει στην καριέρα τους και στις προοπτικές ανέλιξής τους, τόσο σε επαγγελματικό, όσο και σε προσωπικό επίπεδο, αλλά και σε υλική, όσο και σε ηθική ζημίες για τα πρόσωπα αυτά¹⁸⁷.

Αντιθέτως, στην απόφαση *A. v. Croatia*¹⁸⁸, το Δικαστήριο εξετάζοντας τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας περί αποτυχίας του Καθ' ου κράτους να την προστατεύσει από τη συνεχιζόμενη ενδοοικογενειακή βία την οποία υφίστατο από τον ψυχικά ασθενή πρώην σύζυγό της, αν και διαπίστωσε παραβίαση υπό το φως του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, δεν διαπίστωσε αντίστοιχη παραβίαση του άρθρου 14, απορρίπτοντας τους σχετικούς ισχυρισμούς της ως απαράδεκτους¹⁸⁹. Τούτο διότι δεν προσκόμισε τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα στατιστικά στοιχεία ή εκθέσεις ή άλλα στοιχεία που να καταδεικνύουν εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως πως τα μέτρα ή η πρακτική στο Καθ' ου κράτος εισήγαγαν διακρίσεις λόγω φύλου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο κατέδειξε πως το βάρος απόδειξης για την εκ πρώτης όψεως ύπαρξη παραβίασης φέρει η προσφεύγουσα όταν γίνεται επίκληση του άρθρου 14, ενώ ταυτόχρονα ανέφερε ρητώς ότι ικανά για να αποδείξουν σε πρώτο στάδιο τους ισχυρισμούς περί διακρίσεων είναι τα στατιστικά στοιχεία, οι εκθέσεις ή άλλα στοιχεία που να δείχνουν με σαφή τρόπο την τάση των εθνικών αρχών ή του κράτους να αντιμετωπίζει με διακριτική μεταχείριση τις γυναίκες θύματα τις ενδοοικογενειακής βίας¹⁹⁰.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι, επιπλέον, η απόφαση *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal* του 2017¹⁹¹. Στη συγκεκριμένη απόφαση η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε περί παραβίασης του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ επί τη βάση της απόφασης εθνικού δικαστηρίου να μειώσει την αποζημίωση που είχε επιδικαστεί υπέρ της λόγω ιατρικής αμέλειας. Η προσφεύγουσα ήταν τότε 50 ετών, η οποία εξαιτίας ιατρικού λάθους που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια επέμβασης υπέστη επιπλοκές και υπέφερε από έντονους πόνους και δυσχέρεια στις σεξουαλικές της σχέσεις¹⁹². Το ΕΔΔΑ έκρινε πως το φύλο και η ηλικία της προσφεύγουσας υπήρξαν καταλυτικής σημασίας παράγοντες για την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου περί μείωσης του ποσού αποζημίωσης. Συγκεκριμένα, η απόφαση αυτή είχε βασιστεί στην γενική πεποίθηση ότι η σεξουαλικότητα δεν ήταν τόσης σημασίας για μια γυναίκα 50 ετών, μητέρα δύο παιδιών σε σχέση με τη σεξουαλικότητα κάποιου άλλου πιο νεαρού προσώπου. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η ως άνω γενική πεποίθηση αποκάλυπτε την επικράτηση

187. Ibid. par.212-213, 219-220.

188. *A. v. Croatia*, App. No 55164/08, (ECHR 14 October 2010).

189. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.2.

190. *Pajak and Others v. Poland*, App. No 25226/18, (ECHR 24 October 2023), par.97-98, 103-104.

191. *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*, App. No 17484/15, (ECHR 25 July 2017).

192. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.10.

στερεοτύπων ως προς την ηλικία και τον ρόλο των φύλων, τα οποία οφείλουν να εξοβελιστούν¹⁹³. Εξ αφορμής της συγκεκριμένης υπόθεσης το ΕΔΔΑ υπενθύμισε πως πολύ σοβαροί λόγοι πρέπει να τεθούν από το Καθ'ου κράτος για να δικαιολογηθεί η διαφορετική μεταχείριση λόγω φύλου, ενώ η ισότητα φύλων εξακολουθεί να είναι πρωταρχικός στόχος των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης¹⁹⁴.

Άλλη μια απόφαση στην οποία το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Τουρκία για παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο με το άρθρο 14 είναι η *Unal Tekeli v. Turkey* του 2004¹⁹⁵. Στα πλαίσια της κρίσης του για την συγκεκριμένη υπόθεση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η νομοθεσία στο Καθ'ου κράτος που υποχρέωνε τις παντρεμένες γυναίκες να διατηρούν το επώνυμο του συζύγου τους, έστω και μαζί με το πατρικό τους επώνυμο, εισήγαγε απαγορευμένη διακριτική μεταχείριση σε βάρος τους λόγω φύλου¹⁹⁶. Μάλιστα, η αιτιολογία που προβλήθηκε από το Καθ'ου κράτος ότι η συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση εξυπηρετούσε την ενότητα της οικογένειας σύμφωνα με την παράδοση του εν λόγω κράτους, δε θεωρήθηκε από το ΕΔΔΑ επαρκής για την αντικειμενική και εύλογη δικαιολόγηση της διακριτικής μεταχείρισης των γυναικών επί του ζητήματος¹⁹⁷, ιδίως λαμβάνοντας υπόψη την κοινή αντίληψη (*consensus*) που είχε διαμορφωθεί ανάμεσα στα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης για το συγκεκριμένο ζήτημα¹⁹⁸ και άρα περιόριζε το περιθώριο εκτίμησής τους αντίστοιχα. Σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο, στην υπόθεση *Cusan and Fazzo v. Italy* του 2014¹⁹⁹, το ΕΔΔΑ έκρινε για άλλη μια φορά ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14. Η υπόθεση αφορούσε την απόρριψη αιτήματος ενός παντρεμένου ζευγαριού για να δώσουν στην κόρη τους το επώνυμο της μητέρας της, παρά την κοινή τους συναίνεση προς τούτο, απόρριψη η οποία βασίστηκε στο γεγονός πως η εθνική νομοθεσία προνοούσε ότι τα «νόμιμα τέκνα» θα έπρεπε υποχρεωτικά να έχουν το επώνυμο του πατέρα τους²⁰⁰. Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε «τη σημασία της προόδου προς την ισότητα των φύλων και την εξάλειψη κάθε διάκρισης λόγω φύλου στην επιλογή επωνύμου.»²⁰¹. Περαιτέρω έκρινε ότι η παράδοση της ενότητας της οικογένειας μέσω της απόδοσης του ονόματος του συζύγου σε όλα τα μέλη της δεν μπορούσε να δικαιολογήσει διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, αφού και οι δύο γονείς θα έπρεπε να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα ανεξάρτητα από το φύλο τους²⁰². Στη βάση των ανωτέρω, το ΕΔΔΑ έκρινε πως το επίμαχο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο έχρηζε μεταρρύθμισης²⁰³.

193. *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*, App. No 17484/15, (ECHR 25 July 2017), par.54.

194. *Ibid.* par.46.

195. *Unal Tekeli v. Turkey*, App. No 29865/96, (ECHR 16 November 2004).

196. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.12.

197. *Unal Tekeli v. Turkey*, App. No 29865/96, (ECHR 16 November 2004), par.62-68.

198. *Ibid.* par.61.

199. *Cusan and Fazzo v. Italy*, App. No 77/07, (ECHR 7 January 2014).

200. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.13.

201. *Cusan and Fazzo v. Italy*, App. No 77/07, (ECHR 7 January 2014), par.66.

202. *Ibid.* par.65-67.

203. *Ibid.* par. 81.

Παρόμοιο ήταν το αντικείμενο και της υπόθεσης *León Madrid v. Spain* του 2021²⁰⁴, όπου η παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 προέκυψε εξαιτίας της εθνικής νομοθεσίας που προέβλεπε ότι σε περίπτωση διαφωνίας των γονέων για τη σειρά των επωνύμων που θα είχε το τέκνο τους, ήταν υποχρεωτικό να βρίσκεται πρώτο στη σειρά το επώνυμο του πατέρα. Η αδυναμία παρέκκλισης από αυτόν τον κανόνα κρίθηκε υπερβολικά άκαμπτη και θεωρήθηκε πως εισάγει διακρίσεις σε βάρος των γυναικών²⁰⁵.

Εξίσου σημαντική είναι και η απόφαση *Tarayeva and Others v. Russia*²⁰⁶ του ίδιου έτους. Το ΕΔΔΑ εν προκειμένω έκρινε περί παραβίασης του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 ως προς την πρώτη προσφεύγουσα, που ήταν η μητέρα των υπόλοιπων τεσσάρων προσφευγουσών. Μετά το θάνατο του συζύγου της πρώτης προσφεύγουσας και πατέρα των υπόλοιπων τεσσάρων προσφευγουσών, ο παππούς τους, πατέρας του πατέρα τους, είχε απαγάγει τις τελευταίες και απαγόρευσε στην μητέρα τους να τις ξαναδει²⁰⁷. Οι εθνικές αρχές απέτυχαν να λάβουν εύλογα μέτρα άμεσα σε σχέση με το πιο πάνω γεγονός και έτσι ο τρόπος που έθεσαν σε εφαρμογή το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο του Καθ' ου κράτους ισοδυναμούσε με διάκριση σε βάρος της μητέρας λόγω φύλου, εν τη απουσία, μάλιστα, οποιασδήποτε αντικειμενικής και εύλογης δικαιολόγησης προς τούτο. Το ΕΔΔΑ θεώρησε ότι η μη επανένωση της οικογένειας και η συμπεριφορά των εθνικών αρχών που οδήγησε στο αποτέλεσμα αυτό βασιζόταν σε στερεότυπα φύλου και πατριαρχικές αντιλήψεις που αντανάκλουν στην πρακτική που ακολουθείται από τις εθνικές αρχές²⁰⁸.

Αξιοσημείωτη, εν συνεχεία, είναι και η απόφαση *Emel Boyraz v. Turkey* του 2014²⁰⁹. Το αντικείμενο της εν λόγω υπόθεσης υπήρξε η άρνηση διορισμού της προσφεύγουσας σε θέση εργασίας δημοσίου υπαλλήλου, ως προσωπικού ασφαλείας, εξαιτίας του ότι δεν ήταν άντρας και δεν είχε εκπληρώσει στρατιωτική θητεία²¹⁰. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έκρινε πως το γεγονός ότι στην συγκεκριμένη θέση καλούνταν οι υπάλληλοι να δουλεύουν σε νυχτερινές βάρδιες, σε αγροτικές περιοχές και να χρησιμοποιούν πυροβόλα όπλα και τη σωματική τους δύναμη ενίοτε δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η διάκριση σε βάρος της προσφεύγουσας ήταν δικαιολογημένη²¹¹ (απόφαση παρ.53-54), ιδίως ενόψει του ότι δεν καταδείχθηκε πως η τελευταία απέτυχε να εκπληρώσει τα καθήκοντα αυτά. Ως εκ τούτου, η ίδια στερήθηκε του διορισμού της στη συγκεκριμένη θέση αποκλειστικά ενόψει του ότι ήταν γυναίκα και χωρίς αυτό να δικαιολογείται εύλογα και αντικειμενικά, απλά και μόνο λόγω της πεποίθησης ότι μόνο άντρες θα ήταν ικανοί να εκπληρώσουν τα πιο πάνω καθήκοντα. Σε αυτή τη βάση το Δικαστήριο διαπίστωσε άλλη μια παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14.

204. *León Madrid v. Spain*, App. No 30306/13, (ECHR 26 October 2021).

205. *Ibid.* par.68.

206. *Tarayeva and Others v. Russia*, App. No 24757/18, (ECHR 23 November 2021).

207. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.14.

208. *Tarayeva and Others v. Russia*, App. No 24757/18, (ECHR 23 November 2021), par.94-98, 112-119.

209. *Emel Boyraz v. Turkey*, App. No 61960/08, (ECHR 2 December 2014).

210. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.15.

211. *Emel Boyraz v. Turkey*, App. No 61960/08, (ECHR 2 December 2014), par.53-54.

Έτερη παραβίαση του πιο πάνω συνδυασμού άρθρων της ΕΣΔΑ, διαπίστωσε το Δικαστήριο και στην υπόθεση *Yocheva and Ganeva v. Bulgaria* του 2021²¹². Τα ανήλικα τέκνα της προσφεύγουσας σ' αυτή την υπόθεση δεν είχαν αναγνωριστεί από τον πατέρα τους και εξ αυτού του λόγου η ίδια δεν μπορούσε να επωφεληθεί συγκεκριμένων επιδομάτων που παρέχονταν από το Καθ' ου κράτος για μονογονεϊκές οικογένειες²¹³. Τα εθνικά δικαστήρια δεν αναγνώρισαν την παραβίαση που η προσφεύγουσα υπέστη και έτσι η τελευταία προσέφυγε στο ΕΔΔΑ. Το τελευταίο έκρινε πως η προσφεύγουσα υπέστη απαγορευμένη διάκριση επί τη βάση τόσο του φύλου, αλλά και της οικογενειακής της κατάστασης. Σημείωσε, ειδικότερα, το ΕΔΔΑ ότι η προσφεύγουσα δεν μπορούσε να επωφεληθεί του συγκεκριμένου επιδόματος αφού, ενόψει του ότι τα παιδιά της ήταν αγνώστου πατρός, ήταν ανέφικτο να προσκομίσει κάποια από τα απαιτούμενα έγγραφα για την συμπλήρωση της σχετικής αίτησης. Παρόλα αυτά, η περίπτωση της προσφεύγουσας ήταν ουσιωδώς όμοια με τις περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών στις οποίες ο πατέρας είχε αποβιώσει²¹⁴. Επιπλέον, στην ίδια θέση με την προσφεύγουσα δεν θα μπορούσε να περιέλθει ένας άντρας αφού είναι σχεδόν απίθανο να είναι αγνώστου μητρός ένα τέκνο²¹⁵. Ως εκ τούτου, εξαιτίας της απουσίας πειστικών επιχειρημάτων του Καθ' ου κράτους για το αντίθετο, κρίθηκε ότι η διακριτική αυτή μεταχείριση δεν μπορούσε να στηριχθεί σε εύλογη και αντικειμενική αιτιολόγηση ως προς τον αποκλεισμό των μονογονεϊκών οικογενειών στις οποίες δεν υπήρχε πατέρας από τις προαναφερθείσες παροχές²¹⁶.

Μια παλαιότερη υπόθεση που απασχόλησε το ΕΔΔΑ, η οποία ωστόσο αποτελεί μέχρι σήμερα σημείο αναφοράς τόσο του ίδιου του Δικαστηρίου, αλλά και πολλών θεωρητικών, είναι η *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom* του 1985²¹⁷. Οι προσφεύγουσες στην συγκεκριμένη υπόθεση, μόνιμοι κάτοικοι του Ηνωμένου Βασιλείου, ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου εξαιτίας του νομοθετικού πλαισίου για την μετανάστευση, όπως ίσχυε κατά τον ουσιώδη χρόνο, το οποίο προνοούσε ότι οι σύζυγοί τους δεν μπορούσαν να λάβουν άδεια για να εισέλθουν ή να μείνουν μαζί τους στη συγκεκριμένη χώρα, ενώ τέτοιο δικαίωμα προβλεπόταν για εισοδο και παραμονή στη χώρα για τις αλλοεθνείς συζύγους αντρών μόνιμων κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου²¹⁸. Εφόσον, λοιπόν, το ΕΔΔΑ εξέτασε πως αν οι προσφεύγουσες ήταν πρόσωπα του αντίθετου φύλου θα μπορούσαν να απολαύσουν ακώλυτα το ως άνω δικαίωμα, διαπίστωσε το συγκρίσιμο των καταστάσεων και τη μη ύπαρξη εύλογης και αντικειμενικής αιτιολόγησης προς την διαφορετική αυτή μεταχείριση των γυναικών²¹⁹ και άρα οδηγήθηκε στο συμπέρασμα περί παραβίασης του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ επί τη βάση του φύλου.

212. *Yocheva and Ganeva v. Bulgaria*, App. No 18592/15 and 43863/15, (ECHR 11 May 2021).

213. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.16.

214. *Yocheva and Ganeva v. Bulgaria*, App. No 18592/15 and 43863/15, (ECHR 11 May 2021), par.106.

215. *Ibid.* par.111.

216. *Ibid.* par.114-126.

217. *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, App. No 9747/81, (ECHR 28 May 1985).

218. *Ibid.* par.74.

219. *Ibid.* par.79.

Καίρια, εν κατακλείδι, είναι και η απόφαση *Alexandru Enache v. Romania* του 2017²²⁰, παρόλο που σ' αυτήν το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε την ύπαρξη παραβίασης του άρθρου 14 υπό το φως του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αφορούσε τους ισχυρισμούς περί διάκρισης λόγω φύλου του προσφεύγοντα, ο οποίος ήταν κατάδικος, πατέρας παιδιού κάτω του ενός έτους και δεν μπορούσε βάσει του εθνικού νομοθετικού πλαισίου να αξιοποιήσει την ευνοϊκή ρύθμιση περί αναστολής εκτέλεσης της ποινής που ήταν σε ισχύ για τις κατάδικους, οι οποίες ήταν μητέρες παιδιών κάτω του ενός έτους. Το ΕΔΔΑ οδηγήθηκε σε αυτό το συμπέρασμα, παρά το συγκρίσιμο των καταστάσεων μεταξύ κατάδικου πατέρα και κατάδικου μητέρας παιδιού κάτω του ενός έτους²²¹, εξαιτίας του ότι ο σκοπός που εξυπηρετούσε η εν λόγω νομοθετική ρύθμιση κρίθηκε θεμιτός. Λέχθηκε, μάλιστα, ότι ο σκοπός αυτός ήταν οι προστασία των συμφερόντων του ανήλικου τέκνου, ενόψει του ότι τους πρώτους μήνες μετά τον τοκετό είναι ιδιαίτεροι οι δεσμοί μεταξύ μητέρας και παιδιού²²². Κρίθηκε, επιπλέον, ότι η υπό εξέταση περίπτωση ήταν σύμφωνη και με την αρχή της αναλογικότητας σε σχέση με τα χρησιμοποιούμενα μέσα προς την επιδίωξη του εν λόγω σκοπού²²³. Τέλος, τονίστηκε πως η μητρότητα έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά περίπτωση και να προστατεύονται με συγκεκριμένα μέσα²²⁴.

Από το σύνολο των πιο πάνω υποθέσεων αποκρυσταλλώνεται ο πολύπλευρος χαρακτήρας του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, ο οποίος μπορεί να προσδώσει μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και την αντίστοιχη ποικιλομορφία στο άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, όπου τα δύο άρθρα συνδυάζονται. Έτσι, με την πλούσια νομολογία του, το ΕΔΔΑ κατόρθωσε να προστατεύσει από απαγορευμένες διακρίσεις τις γυναίκες και αναφορικά με πολλές πτυχές της ιδιωτικής ζωής μέσα από τον πιο πάνω συνδυασμό, οι οποίες θα θεωρούσε κανείς ότι δεν εμπίπτουν στην σφαίρα προστασίας του άρθρου 14 από μια πρώτη ανάγνωσή του. Αναδεικνύοντας, παράλληλα, την ιδιαίτερη φύση ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των γυναικών σε κάποιες περιπτώσεις το Δικαστήριο κατέδειξε μέσα από τις αποφάσεις του και τον θεμιτό χαρακτήρα της αυξημένης προστασίας των γυναικών υπό προϋποθέσεις σε τέτοιες περιπτώσεις, κάτι που έχει συνδράμει σημαντικά στην εξίσωσή τους με τους άντρες.

3.5. Το άρθρο 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ²²⁵ προστατεύει ρητώς την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ έχει προσφέρει ιδιαίτερες κομβικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ προς εξέταση. Συγκεκριμένα, η προστασία που καθιερώνεται σ' αυτό το άρθρο θεωρείται ότι αποτελεί

220. *Alexandru Enache v. Romania*, App. No 16986/12, (ECHR 3 October 2017).

221. Ibid. par.69.

222. Ibid. par.60, 71.

223. Ibid. par.78.

224. Ibid. par.77.

225. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 9.

θεμέλιο για κάθε δημοκρατική κοινωνία ως προς τον σεβασμό των παρεκκλιουσών αντιλήψεων και αξιών που ενυπάρχουν σήμερα στα διάφορα κράτη²²⁶. Προστατεύεται παράλληλα τόσο το φρόνημα του κάθε προσώπου, αλλά και η ελεύθερη εκδήλωσή του²²⁷. Ας σημειωθεί πως και στην περίπτωση αυτή ορισμένοι περιορισμοί κρίνονται θεμιτοί, αρκεί το κράτος κατά την επιβολή τους να παραμένει ουδέτερο και αμερόληπτο και να προηγείται της επιβολής τους η απαιτούμενη στάθμιση συμφερόντων²²⁸.

Σε σχέση με τον συνδυασμό των πιο πάνω δύο άρθρων της ΕΣΔΑ, καίριας σημασίας είναι τρεις αποφάσεις, οι οποίες προσομοιάζουν ως προς τα πραγματικά τους περιστατικά και στις οποίες, παρά το γεγονός ότι δεν έχει διαπιστωθεί παραβίαση οποιουδήποτε άρθρου της ΕΣΔΑ από το Δικαστήριο, διαφαίνονται σημαντικά ζητήματα που ανέκυψαν κατά την εξέτασή τους και που αναπόφευκτα οδηγούν στο συμπέρασμα πως ίσως το Δικαστήριο θα έπρεπε τελικά να είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 14 υπό το φως του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ.

Η πρώτη από τις αποφάσεις που θα απασχολήσουν την παρούσα μελέτη είναι η *Dahlab v. Switzerland* του 2001²²⁹. Προσφεύγουσα στη συγκεκριμένη υπόθεση ήταν μια μουσουλμάνα δασκάλα η οποία ισχυρίστηκε πως υπέστη απαγορευμένη διάκριση λόγω φύλου εξαιτίας απόφασης των σχολικών αρχών να απαγορεύσουν την χρήση της ισλαμικής μαντήλας εν ώρα διδασκαλίας.

Η προσφεύγουσα στήριξε τον ισχυρισμό της στο γεγονός ότι οι άντρες μουσουλμάνοι δεν ήταν υποκείμενοι σε τέτοια απαγόρευση²³⁰. Παρά τα ως άνω, το ΕΔΔΑ απέρριψε την συγκεκριμένη υπόθεση στο στάδιο εξέτασης του παραδεκτού ως προδήλως αβάσιμη. Σημειώθηκε πως η εν λόγω απαγόρευση δεν στρεφόταν στα άτομα συγκεκριμένου φύλου, αφορούσε μόνο τις ώρες εργασίας και εξυπηρετούσε τον θεμιτό σκοπό της διασφάλισης της ουδετερότητας στο σχολικό περιβάλλον, ενώ αντίστοιχα μέτρα θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και για άντρες που χρησιμοποιούσαν κάποια ενδυμασία η οποία καταδείκνυε τη θρησκεία τους.

Λίγα χρόνια μετά, το 2005, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε επί της υπόθεσης *Leyla Sahin v. Turkey*²³¹. Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα ανήκε σε παραδοσιακή οικογένεια μουσουλμάνων, με αποτέλεσμα η ίδια να εκτιμά πως η χρήση της ισλαμικής μαντήλας αποτελούσε θρησκευτικό της καθήκον. Ενώσω η ίδια ήταν φοιτήτρια ιατρικής στο πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, ωστόσο, ανακοινώθηκε ένας κανόνας ο οποίος απαγόρευε στους φοιτητές να φορούν μαντήλα κατά τη διάρκεια των μαθημάτων ή

226. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ* Ερμηνεία κατ' άρθρο, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.436-437.

227. Ibid. σελ.439.

228. Ibid. σελ. 439-441.

229. *Dahlab v. Switzerland*, App. No 42393/98, (ECHR 15 February 2001).

230. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.20.

231. *Leyla Sahin v. Turkey*, App. No 44774/98, (ECHR 10 November 2005).

των εξετάσεων, γεγονός που οδήγησε την προσφεύγουσα να εγκαταλείψει τη χώρα και να συνεχίσει τις σπουδές της στην Αυστρία²³². Στη βάση αυτή στήριξε τους ισχυρισμούς της περί παραβίασης του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ. Εντούτοις, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η εν λόγω απαγόρευση στηρίχθηκε στην αρχή του κοσμικού κράτους, στην αξία του πλουραλισμού, στον σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων, στη δημόσια τάξη και συγκεκριμένα στην ισότητα μεταξύ των αντρών και γυναικών ενώπιον του νόμου. Όλα τα προαναφερθέντα που κρίθηκαν ως θεμιτοί σκοποί²³³ που, σύμφωνα με το Δικαστήριο, δικαιολογημένα δεν θα μπορούσαν να επιτρέψουν την θρησκευτική ενδυμασία σε ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα, ενώ παράλληλα το τελευταίο επιδιώκει να διατηρήσει την κοσμική του φύση και ουδετερότητα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μειοψηφούσα άποψη του δικαστή Tulkens²³⁴, ο οποίος σημείωσε αναφορικά με το ζήτημα της ισότητας πως «Η ισότητα και η μη διάκριση είναι υποκειμενικά δικαιώματα που πρέπει να παραμένουν υπό τον έλεγχο εκείνων που δικαιούνται να επωφεληθούν από αυτά.»²³⁵. Από το πιο πάνω, κατέληξε στο συμπέρασμα πως αφού ο αποκλεισμός της προσφεύγουσας από το πανεπιστήμιο στο όνομα της εκκοσμίκευσης και της ισότητας έγινε αποδεκτός, τότε αυτόματα έγινε αποδεκτός και ο αποκλεισμός της από το απελευθερωμένο περιβάλλον «στο οποίο μπορεί να διαμορφωθεί και να αναπτυχθεί το πραγματικό νόημα των αξιών αυτών.»²³⁶. Τα ανωτέρω, λοιπόν, αποτέλεσαν το υπόβαθρο για να καταλήξει στο συμπέρασμα πως η ισλαμική μαντήλα «Δεν συμβολίζει απαραίτητως την υποταγή της γυναίκας στους άντρες και υπάρχουν και εκείνοι που υποστηρίζουν ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να είναι ακόμη και ένα μέσο χειραφέτησης των γυναικών. Αυτό που λείπει από αυτή τη συζήτηση είναι η γνώμη των γυναικών, τόσο εκείνων που φορούν την μαντήλα, όσο και εκείνων που επιλέγουν να μην το κάνουν.»²³⁷.

Όλοι οι πιο πάνω στοχασμοί είναι καίριας σημασίας για την προσέγγιση της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας σε συνδυασμό με την απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, διότι ακριβώς εφόσον ένα πρόσωπο δικαιούται να απολαύσει ακώλυτα ένα δικαίωμα, όπως η απαγόρευση διακρίσεων, τότε αναμφίβολα δεν μπορεί να του στερηθεί ένα άλλο δικαίωμα, όπως το δικαίωμα στην εκδήλωση του θρησκευάτος, στο όνομα της προστασίας του πρώτου δικαιώματος χωρίς προηγουμένως να ληφθεί υπόψη η θέση του επί του ζητήματος, η οποία εν προκειμένω ήταν πως με τη χρήση της μαντήλας οι μουσουλμάνες γυναίκες δεν υφίσταται διάκριση λόγω φύλου, αλλά απλώς εκδηλώνουν το θρησκευμά τους κατά τρόπο που οι ίδιες επιθυμούν, χωρίς κανείς να τους το επιβάλλει.

232. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.20.

233. *Leyla Şahin v. Turkey*, App. No 44774/98, (ECHR 10 November 2005), par.99, 112-116.

234. *Ibid.*, Μειοψηφούσα άποψη παρ.4, 11-12, 19.

235. *Ibid.*, Μειοψηφούσα άποψη παρ.12.

236. *Ibid.*, Μειοψηφούσα άποψη παρ.19.

237. *Ibid.*, Μειοψηφούσα άποψη παρ.11.

Σε μια πιο πρόσφατη απόφαση του τμήματος ευρείας σύνθεσης του ΕΔΔΑ, την *S.A.S. v. France* του 2014²³⁸, το τελευταίο αποφάνθηκε για ακόμα μια φορά περί μη παραβίασης των άρθρων 8 και 9 και αυτών σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αυτή αφορούσε μια μουσουλμάνα γαλλίδα υπήκοο, η οποία φορούσε κατά βούληση την ισλαμική μαντήλα και το ισλαμικό πέπλο. Αυτή ισχυρίστηκε ότι υπέστη παραβίαση των πιο πάνω δικαιωμάτων της εξαιτίας της νέας ποινικής νομοθεσίας που έθεσε σε εφαρμογή του Καθ' ου κράτος περί απαγόρευσης σε οποιοδήποτε πρόσωπο να φοράει ρούχα που ήταν σχεδιασμένα για να κρύβουν το πρόσωπό του σε δημόσιους χώρους²³⁹. Το ΕΔΔΑ για να καταλήξει στην κρίση του περί μη παραβίασης των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας έλαβε υπόψη πως ο περιορισμός των πιο πάνω δικαιωμάτων εξυπηρετούσε θεμιτό σκοπό²⁴⁰, ήτοι την προστασία της δημόσιας ασφάλειας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων πολιτών, ενώ ως προς την κατ' ισχυρισμό έμμεση διάκριση που υπέστη η προσφεύγουσα τονίστηκε ότι τα κράτη-μέλη διαθέτουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης για να αποφασίσουν ποια μέτρα στο εσωτερικό τους θα ήταν καταλληλότερα για την εκπλήρωση κάποιου θεμιτού σκοπού, αφού γνωρίζουν καλύτερα τις επικρατούσες συνθήκες και πεποιθήσεις και ειδικά εν απουσία κοινών αξιών σε όλα τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (consensus)²⁴¹.

Μέσα από τις πιο πάνω αποφάσεις του ΕΔΔΑ, διαφαίνεται ο δισταγμός του τελευταίου να αναγνωρίσει παραβιάσεις των δικαιωμάτων που προβλέπονται στο άρθρο 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, ιδίως όταν δεν υπάρχει το consensus των κρατών στο συγκεκριμένο ζήτημα. Είναι αναντίλεκτα θεμιτή η εφαρμογή του περιθωρίου εκτίμησης, υπό την έννοια ότι κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η ποικιλομορφία των κρατών-μελών και οι διαφορετικές κοινωνικές τους απαιτήσεις, όμως η εφαρμογή αυτή δεν θα πρέπει να συνεπάγεται καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των πολιτών. Αντιθέτως το ΕΔΔΑ, χρησιμοποιώντας τη Σύμβαση ως ζωντανό εργαλείο, θα έπρεπε να ωθήσει στην αποτροπή τέτοιων παραβιάσεων, ιδίως όταν είναι σαφές πως αυτές επιδρούν δυσανάλογα σε συγκεκριμένη μερίδα πολιτών, όπως εν προκειμένω οι μουσουλμάνες γυναίκες²⁴² και άρα εισάγουν εις βάρος τους έμμεση διάκριση λόγω φύλου και θρησκευματος.

Το ζήτημα αυτό αδιαμφισβήτητα αφορά την ισορροπία μεταξύ των πιο πάνω δικαιωμάτων και των σκοπών που επιδιώκει το κράτος-μέλος σε κάθε περίπτωση από αυτές.

Καταλήγουμε, λοιπόν, πως ακόμα και με πρόσχημα τις εθνικές ιδιαιτερότητες, στις ως άνω περιπτώσεις το ΕΔΔΑ, εφαρμόζοντας μια τυπολατρική προσέγγιση, απέτυχε να αναγνωρίσει τις έμμεσες διακρίσεις που έπλητταν δυσανάλογα τις γυναίκες συγκεκριμένης θρησκευτικής ομάδας και να προστατεύσει τα θεμελιωμένα δικαιώματά τους.

238. *S.A.S. v. France*, App. No 43835/11, (ECHR 1 July 2014).

239. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.21.

240. *S.A.S. v. France*, App. No 43835/11, (ECHR 1 July 2014), par.113-122.

241. *Ibid.*, par.155-157.

242. *Ibid.*, par.146, 161.

3.6. Το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ

Τελευταίο άρθρο που θα αναλυθεί ως προς την ανάπτυξη της σχετικής νομολογίας σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ είναι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ²⁴³. Το εν λόγω άρθρο προστατεύει την περιουσία φυσικών προσώπων, έννοια η οποία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα περιουσιακών συμφερόντων και περιπτώσεων, αλλά και αξιώσεων των προσώπων που απολαμβάνουν την προστασία αυτή²⁴⁴. Η ερμηνεία που έχει αποδοθεί στον όρο «περιουσία» είναι ανεξάρτητη από την όποια αντίστοιχη ερμηνεία μπορεί να έχει αποδοθεί στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών-μελών. Είναι, ως εκ τούτου, πιθανόν να περιλαμβάνει, εκτός των υφιστάμενων περιουσιακών στοιχείων κάποιου προσώπου, περιουσιακές αξιώσεις ή απαιτήσεις για την απόκτηση ή την ικανοποίηση μιας εύλογης ή θεμιτής προσδοκίας για περιουσιακό δικαίωμα²⁴⁵. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αποτυπώνει επί της ουσίας τρεις κανόνες, ήτοι: εν γένει το δικαίωμα του προσώπου για σεβασμό της περιουσίας του, την απαγόρευση στέρησης της περιουσίας προσώπου, εκτός υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και την αναγνώριση της εξουσίας του κράτους να λαμβάνει τα απαιτούμενα νομοθετικά μέτρα για την ρύθμιση της χρήσης των αγαθών σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον ή για να εξασφαλίσουν την καταβολή φόρων ή άλλων εισφορών²⁴⁶. Τα πιο πάνω, πρέπει να προστατεύονται, βέβαια, σε εναρμόνιση με την προστασία που παρέχει το άρθρο 14 με την ισότιμη, χωρίς διακρίσεις, απόλαυσή τους.

Μια τέτοια περίπτωση αντικρίζουμε στην απόφαση *Vrontou v. Cyprus* του 2015²⁴⁷. Οι κρατικές αρχές στην εν λόγω υπόθεση αρνήθηκαν στην προσφεύγουσα τη χορήγηση προσφυγικής κάρτας, η οποία θα συνεπαγόταν ποικιλία πλεονεκτημάτων για την ίδια, επί τη βάση των επίμαχων προνοιών που τέθηκαν σε εφαρμογή το 1974 για τα θύματα της τούρκικης εισβολής στην Κύπρο και τους εκτοπισμένους. Οι συγκεκριμένες πρόνοιες, εντούτοις, προέβλεπαν την χορήγηση προσφυγικής κάρτας μόνο για τα παιδιά εκτοπισμένων αντρών και όχι εκτοπισμένων γυναικών και εξαιτίας αυτής της διαφοροποίησης η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι υπέστη απαγορευμένη διάκριση λόγω φύλου²⁴⁸. Αντίστοιχα, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ εξαιτίας της διαφορετικής μεταχείρισης που υφίσταντο τα παιδιά των εκτοπισμένων αντρών σε σχέση με τα παιδιά των εκτοπισμένων γυναικών, παρά το πανομοιότυπο των περιστάσεών τους. Το Δικαστήριο επεσήμανε πως οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές που υπήρχαν κατά τη θέσπιση της προαναφερθείσας πρόνοιας

243. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρο 1 Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

244. Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο*, (Νομική Βιβλιοθήκη 2017), σελ.770-771.

245. *Ibid.*, σελ.771-775.

246. *Ibid.*, σελ.778, 815.

247. *Vrontou v. Cyprus*, App. No 33631/06, (ECHR 13 October 2015).

248. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.22.

μεταξύ των δύο φύλων στο Καθ' ου κράτος δεν μπορούσαν να αποτελέσουν εύλογη και αντικειμενική δικαιολόγηση για την διαφορετική μεταχείριση η οποία είχε ως βάση αποκλειστικά το φύλο των εκτοπισμένων, αλλά αντανάκλυναν μόνο παραδόσεις, γενικές πεποιθήσεις ή επικρατούσες κοινωνικές συμπεριφορές²⁴⁹. Ως προς το περιθώριο εκτίμησης το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι το Καθ' ου κράτος το είχε υπερβεί εν προκειμένω, διότι από τη θέσπιση του πιο πάνω καθεστώτος είχαν παρέλθει ήδη 40 χρόνια και δε μπορούσε το Καθ' ου κράτος να συνεχίσει να βασίζεται στους παραδοσιακούς οικογενειακούς ρόλους όπως ήταν αντιληπτοί το 1974²⁵⁰. Αυτή η υπόθεση θα μπορούσε να λεχθεί ότι υπάγεται στην κατηγορία των εξ αντανάκλασεως διακρίσεων, παρόλο που δεν γίνεται αναφορά περί τούτου από το Δικαστήριο, αφού η διάκριση δεν είχε ως βάση κάποιο προστατευόμενο χαρακτηριστικό του ίδιου του θύματος της διάκρισης, εν προκειμένω της προσφεύγουσας, αλλά το προστατευόμενο χαρακτηριστικό του φύλου κάποιου άλλου προσώπου με το οποίο το θύμα τελεί σε κάποια σχέση, δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση της μητέρας της προσφεύγουσας επειδή αυτή ήταν γυναίκα και όχι άντρας.

Καίρια είναι, επίσης, η υπόθεση *Stec v. The United Kingdom* του 2006²⁵¹, την οποία εξέτασε το τμήμα ευρείας συνθέσεως του ΕΔΔΑ. Προσφεύγοντες στην παρούσα περίπτωση ήταν δύο άντρες και δύο γυναίκες οι οποίοι ισχυρίστηκαν πως υπέστησαν παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Τούτο εξαιτίας της διαφοροποίησης στην ηλικία συνταξιοδότησης μεταξύ αντρών και γυναικών που ίσχυε κατά τον ουσιώδη χρόνο στο Καθ' ου κράτος²⁵². Το ΕΔΔΑ δεν δικαίωσε τους προσφεύγοντες, κρίνοντας ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ αντρών και γυναικών ως προς την ηλικία συνταξιοδότησης ήταν αντικειμενικά και εύλογα δικαιολογημένη και εξυπηρετούσε θεμιτό σκοπό καθώς θεσπίστηκε αρχικά για να επανορθώσει τις εν τοις πράγμασι ανισότητες που υπήρχαν στο Καθ' ου κράτος σε βάρος των γυναικών ως προς την οικονομική τους θέση²⁵³. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη είναι μια εκ των περιπτώσεων στις οποίες το ΕΔΔΑ επεσήμανε την ανάγκη για επιδίωξη της ουσιαστικής ισότητας μέσω της εκπλήρωσης των θετικών υποχρεώσεων των κρατών-μελών που απορρέουν από τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ.

Καταληκτικά, σε μια πιο πρόσφατη απόφασή του, την *Jurčić v. Croatia* του 2021²⁵⁴, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι συνέτρεχε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση σχετιζόταν με την άρνηση χορήγησης σε εργαζόμενη κάλυψης από την ασφάλεια υγείας της εργασίας της κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της. Το Καθ' ου κράτος προέβαλε ως αιτιολογία ότι η προσφεύγουσα είχε υπογράψει τη σύμβαση εργασίας λίγο πριν λάβει γνώση για την εγκυμοσύνη της, ενώ δεν θα έπρεπε να έπρεπε να ξεκινήσει μια νέα δουλειά εφόσον

249. *Vrontou v. Cyprus*, App. No 33631/06, (ECHR 13 October 2015), par.75-76.

250. *Ibid.*, par.80.

251. *Stec and Others v. the United Kingdom*, App. No 65731/01 and 65900/01, (ECHR 12 April 2006).

252. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.23.

253. *Stec and Others v. the United Kingdom*, App. No 65731/01 and 65900/01, (ECHR 12 April 2006), par.51-53, 61, 64.

254. *Jurčić v. Croatia*, App. No 54711/15, (ECHR 4 February 2021).

παρακολουθούσε θεραπείες εξωσωματικής γονιμοποίησης, με αποτέλεσμα να τη θεωρήσουν εικονική σύμβαση²⁵⁵. Η προσφεύγουσα θεώρησε πως ήταν θύμα διάκρισης εξαιτίας του φύλου της και του ότι υπόκειτο σε θεραπείες εξωσωματικής γονιμοποίησης και αυτή την κρίση υιοθέτησε και το ίδιο το ΕΔΔΑ, αναφέροντας, μάλιστα, ότι δεν αποδείχθηκε ότι η προσφεύγουσα διέπραξε οποιαδήποτε απάτη, ενώ ταυτόχρονα Καθ' ου κράτος υπονόησε πως οι εγκυμονούσες γυναίκες να μην αναζητούν εργασία. Το ΕΔΔΑ υπογράμμισε εκ νέου ότι τα στερεότυπα φύλου από τις κρατικές αρχές αποτελούν σοβαρό εμπόδιο στην επίτευξη της πραγματικής ουσιαστικής ισότητας φύλων, που αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς στόχους των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁵⁶. Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση η προσφεύγουσα υπήρξε θύμα άμεσης διάκρισης λόγω της άρνησης για εργοδότησή της ή για την απόλαυση προνομίων που σχετίζονται με την εργοδότησή της, χωρίς καμία αντικειμενική δικαιολόγηση²⁵⁷.

Συμπεραίνουμε πως εξίσου σημαντικό με όλα τα υπόλοιπα ουσιαστικά δικαιώματα που συνδυάζονται με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ είναι και αυτό που προβλέπει το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, παρόλο που από μια πρώτη ανάγνωση πιθανώς να μη γίνεται εύκολα κατανοητή η συσχέτιση της προστασίας της περιουσίας με την απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Φαίνεται, λοιπόν, πως το ΕΔΔΑ μέσα από το ερμηνευτικό του έργο κατόρθωσε να συγκεραστούν τα δύο αυτά δικαιώματα και να δημιουργηθούν πολλές επιμέρους πτυχές του καθημερινού βίου στις οποίες είναι πιθανόν ο συνδυασμός αυτός να χρησιμοποιείται ώστε να παρέχει προστασία.

Μελετώντας εν συνόλω την αναλυθείσα νομολογία, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως, ανεξάρτητα από τα επιμέρους ουσιαστικά δικαιώματα που συνδυάζονται με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, αυτό εξελικτικά θεσπίζει αυξημένη προστασία για τα θύματα διακρίσεων, ενώ εισάγει θετικές υποχρεώσεις για τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα οποία οφείλουν να δρουν με τη δέουσα επιμέλεια. Μέσα από τη στάση του Δικαστηρίου παρατηρείται ιδιαίτερη ευαισθησία του τελευταίου, αλλά και του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις γυναίκες θύματα διακρίσεων αφού, όπως έχει επανειλημμένως υπογραμμίσει το ΕΔΔΑ στη νομολογία του, η επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων αποτελεί πρωταρχικό στόχο του Συμβουλίου της Ευρώπης και των κρατών-μελών του.

Παράλληλα, έχει καταστεί σαφές ότι η ανάγκη για αυξημένη προστασία και ευαισθητοποίηση ως προς τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών αποκρυσταλλώνει επί της ουσίας την ευαλωτότητα των γυναικών, που δεν αφορά σε όλες τις περιπτώσεις αποκλειστικά το φύλο, αλλά και σειρά άλλων περιστάσεων, που συνδυαστικά με το φύλο, τις περιάγουν σε δυσμενείς θέσεις. Οι γυναίκες σε πολλά από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν να αντιμετωπίσουν εν τοις πράγμασι ανισότητες, για τον εξοβελισμό των οποίων απαιτείται να ληφθούν θετικές δράσεις από τα κράτη-

255. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.24.

256. *Jurčić v. Croatia*, App. No 54711/15, (ECHR 4 February 2021), par.65.

257. *Ibid.* par.84.

μέλη, έστω κι αν τέτοια προσωρινά μέτρα φαίνεται να λειτουργούν πιο ευνοϊκά για τις γυναίκες. Άλλωστε, πολλές φορές το ΕΔΔΑ έχει κρίνει πως η παράλειψη κάποιου κράτους να λάβει τέτοια μέτρα θα ισοδυναμούσε η ίδια με παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ. Τέλος, η ευθύνη του κράτους αποτυπώνεται ιδίως στην ευθύνη για προάσπιση των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην προστασία από τις σχετικές παραβιάσεις, ενώ ο ρόλος του Δικαστηρίου είναι να αναδεικνύει τέτοιες παραβιάσεις και τις σημαντικότερες συνέπειες που αυτές έχουν ως επακόλουθο, λαμβάνοντας υπόψη πέραν από τις στείρες νομοθετικές ρυθμίσεις και μέτρα, τις κοινωνικές και άλλες συνθήκες που επηρεάζουν κάθε φορά την εκάστοτε περίπτωση.

4. Επίλογος

Είναι κοινός τόπος ότι η ισότητα μεταξύ των πολιτών αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο σε κάθε σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Ωστόσο, δεν έχει μέχρι σήμερα επιτευχθεί η πραγμάτωσή της εξ ολοκλήρου, με αποτέλεσμα να παρατηρείται τεταμένο το πρόβλημα για ορισμένες κατηγορίες προσώπων, όπως οι γυναίκες, οι οποίες παραδοσιακά ήταν θύματα διακρίσεων και αντιμετωπίζονταν για αιώνες ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας σε σύγκριση με τους άντρες που είχαν τον πρωταρχικό ρόλο στις κοινωνίες.

Πρόσκομμα στο δρόμο για την εξάλειψη των διακρίσεων αποτελεί η παρατηρηθείσα ανεπάρκεια σε νομοθετικό και διοικητικό επίπεδο στα διάφορα κράτη, παρά τις περί του αντιθέτου προσπάθειες που καταβάλλονται σε διακρατικό επίπεδο. Οι ελλείψεις αυτές οδηγούν σε σχετικές δυσχέρειες στην αποτελεσματική ανάδειξη, διερεύνηση και εξάλειψη του φαινομένου. Επιπλέον, όμως, των μέτρων καταπολέμησης, πρέπει να προβλέπονται επαρκή μέτρα πρόληψης και αποτροπής και τέτοιοι μηχανισμοί προστασίας που να είναι ικανοί να προστατεύσουν κατάλληλα το θύμα ώστε να μην επέλθει η διάκριση σε βάρος του.

Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να είναι η παροχή άμεσης και αποτελεσματικής υποστήριξης στα θύματα, μέσω της δημιουργίας από τα κράτη δομών ψυχολογικής υποστήριξης και τηλεφωνικών γραμμών για παροχή δωρεάν νομικής συμβουλής, ενώ καίριο ρόλο στην βοήθεια των θυμάτων θα διαδραματίσει η χρηματοδότηση των μη κυβερνητικών οργανισμών. Επιπροσθέτως, οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς που καλούνται να αντιμετωπίσουν τέτοια περιστατικά θα πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένοι.

Από την άλλη, υψίστης σημασίας για την αντιμετώπιση οποιουδήποτε προβλήματος είναι πρώτιστα η κατανόησή του. Επομένως, κανένας άλλος μηχανισμός δε θα μπορούσε να επιφέρει τις επιθυμητές συνέπειες εάν προηγουμένως δεν υπάρξει η απαιτούμενη ευαισθητοποίηση όλων των πολιτών, μέσω της ενημέρωσής τους από νεαρή ηλικία, για παράδειγμα μέσω της δημόσιας εκπαίδευσης. Δεδομένης,

μάλιστα, της τεράστιας επίδρασης που έχουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο ευρύ κοινό πρέπει μέσω αυτών να προωθούνται καμπάνιες καταπολέμησης του φαινομένου, προωθώντας την ενδυνάμωση των γυναικών.

Σε επίπεδο δικαιοσύνης, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αντιμετωπίζουν το ζήτημα με την απαιτούμενη ευαισθησία και αυστηρότητα, ακολουθώντας το πρότυπο του ΕΔΔΑ. Παράλληλα, θα πρέπει το νομοθετικό πλαίσιο να είναι λεπτομερές και να λάβουν χώρα τέτοιες μεταρρυθμίσεις, ώστε οι γυναίκες, μέσω θετικών δράσεων του κράτους, να έχουν ίση πρόσβαση σε ευκαιρίες σε όλους τους τομείς της κοινωνίας και στην ανάληψη ηγετικών ρόλων. Το τελευταίο θα μπορούσε να επιτευχθεί με τη θέσπιση του προσωρινού μέτρου των ποσοτώσεων για τη συμμετοχή των γυναικών για παράδειγμα στο κοινοβούλιο ή σε άλλες θέσεις εξουσίας, έως ότου εξαλειφθούν οι εν τοις πράγμασι ανισότητες.

Για την καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών πρέπει, παράλληλα, να εξαλειφθεί κάθε μορφής βία κατά αυτών και κάθε επιβλαβής πρακτική, όπως ο παιδικός καταναγκαστικός γάμος και ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων, αφού τα προαναφερθέντα συνδέονται άρρηκτα με τις διακρίσεις λόγω φύλου, με τα στερεότυπα, τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, αλλά και την πατριαρχία. Τα κράτη, επομένως, υποχρεούνται να λάβουν τέτοια μέτρα ώστε να αποδομήσουν τα κοινωνικά μοτίβα και τις πατριαρχικές δομές που δημιούργησαν εξ αρχής τις ανισότητες, ώστε όλοι οι πολίτες να βρίσκονται στην ίδια αφετηρία.

Σ' αυτό το πλαίσιο, αδήριτη είναι η ανάγκη για ανάδειξη των διασταυρούμενων ανισοτήτων. Πρέπει, δηλαδή, να γίνει αντιληπτό ότι, παρόλο που το φύλο αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα της εμφάνισης των διακρίσεων, πολλοί άλλοι παράγοντες έχουν εξίσου σημαντικό ρόλο. Οι παράγοντες αυτοί εντείνουν την ευαλωτότητα του θύματος, κάτι που παρατηρείται μεταξύ άλλων στις περιπτώσεις των προσφύγων γυναικών, όσων εντάσσονται σε μειονοτικές ομάδες, των μεταναστών, των γυναικών που ζουν σε αγροτικές περιοχές, των γυναικών με αναπηρίες, των ηλικιωμένων ή ανήλικων γυναικών και των γυναικών που για οικονομικούς λόγους εξαρτώνται από τον θύτη.

Το φαινόμενο των διακρίσεων, όπως διαφάνηκε ανωτέρω, έχει απασχολήσει πολλάκις το ΕΔΔΑ. Στην πορεία των ετών, ωστόσο, η προσέγγιση του επί του ζητήματος έχει εξελιχθεί σημαντικά σε μια προσπάθεια του τελευταίου να διευρύνει το πεδίο προστασίας που παρέχει το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το οποίο επικρίθηκε για τη μη αυτονομία του και τα συναφή προβλήματα που αυτό μπορεί να προκαλέσει κατά την εφαρμογή του. Πρέπει, λοιπόν, για να ενεργοποιηθεί η εφαρμογή του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ η εκάστοτε περίπτωση να συνδέεται έστω με κάποιο από τα λοιπά ουσιαστικά δικαιώματα που

προβλέπει η Σύμβαση, ενώ η νομολογία έχει δείξει πως αυτό δε σημαίνει απαραίτητα την ταυτόχρονη παραβίαση και κάποιου άλλου δικαιώματος. Παρόλα αυτά, το ΕΔΔΑ, αξιοποιώντας τη Σύμβαση ως ζωντανό εργαλείο και με έμφαση στις θετικές υποχρεώσεις των κρατών-μελών, έχει κατορθώσει να υπαγάγει τα πραγματικά περιστατικά πολλών υποθέσεων στις πρόνοιες του άρθρου 14 σε συνδυασμό με σειρά άλλων άρθρων της ΕΣΔΑ, αφού στόχος του είναι να παρέχει τη μέγιστη δυνατή προστασία στα θύματα διακρίσεων. Το Δικαστήριο, επιπλέον, δεν παραλείπει να τονίσει ότι για την ουσιαστική ισότητα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο της υπό κρίση περίπτωσης, ενώ η οποιαδήποτε παρέκκλιση μπορεί να γίνει δεκτή μόνο αν προβληθούν ιδιαίτερα σοβαροί λόγοι που εξυπηρετούν συγκεκριμένο θεμιτό σκοπό και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αρχής της αναλογικότητας.

Όσον αφορά τα κοινωνικά στερεότυπα ως αιτία της ανισότητας αυτό αποδεικνύεται σε σωρεία υποθέσεων του ΕΔΔΑ, ενώ τα τελευταία χρόνια το Δικαστήριο προσπαθεί να αναδείξει πως και οι διασταυρούμενες ανισότητες επηρεάζουν σε τεράστιο βαθμό τα θύματα διακρίσεων.

Παρά το αξιοθαύμαστο έργο του Δικαστηρίου, ωστόσο, καθίσταται σαφές πως απαιτείται περισσότερη και πιο συστηματική προσπάθεια για την ανάδειξη του προβλήματος με σαφή τρόπο, διότι παρατηρείται μέχρι σήμερα ο εντοπισμός του σε πολλά περιστατικά σε όλα τα κράτη. Χρειάζεται το ΕΔΔΑ να καθοδηγήσει τα κράτη-μέλη προς την λήψη τέτοιων μέτρων που να καταπολεμούν εκ βάθρων το πρόβλημα, ώστε να επέλθει η ουσιαστική ισότητα. Προκύπτει, λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη, για όλα τα κράτη να λάβουν περαιτέρω δράσεις, πέραν της στείρας νομοθετικής ρύθμισης, που να ενσαρκώνουν τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη και τις αντίστοιχες προβλέψεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και της CEDAW, που αποτέλεσαν σε πολλές περιπτώσεις εργαλείο και για το ίδιο το ΕΔΔΑ.

Το Δικαστήριο πρέπει να παραμένει ανυποχώρητο ως προς τέτοιου είδους παραβιάσεις, με πρωταρχικό στόχο την πληρέστερη προστασία των θυμάτων, ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες προκλήσεις που επιβάλλουν οι μοντέρνες κοινωνίες.

5. Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Κοτζάμπαση Αθηνά, *Ισότητα των φύλων και Ιδιωτική Αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2011)
- Κοφίνης Στέργιος, *Ισότητα και Απαγόρευση Διακρίσεων* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1^η έκδοση 2015)
- Κώστας Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα* (4η Αναθεωρημένη Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη 2017)
- Κώνστα Άννα Μαρία, *Φύλο και Συγκριτικό Δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκκουλα 1η έκδοση 2020)
- Σισιλιάνος Λ.-Α., *ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ερμηνεία κατ' άρθρο* (Νομική Βιβλιοθήκη 2017)

Νομοθεσία

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1950, άρθρα 2, 3, 5, 6, 8, 9, 14, άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου και άρθρο 1 του Δωδέκατου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών, https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/04/Conventions_Women.pdf?fbclid=IwAR1IoZfLesBJ8QED06zHYJi6t4Z1yquzc7I5WTPisxj1xq80C0YgLNp22Kg, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας 2011, <https://rm.coe.int/168008482e>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women 1979, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

Ηλεκτρονικές πηγές

- Alexander Ottosson, 'Cinderella and the Snow Queen', <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1130897/FULLTEXT01.pdf>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

255. *European Court of Human Rights*, 'Factsheet - Gender Equality', σελ.24.

256. *Jurčić v. Croatia*, App. No 54711/15, (ECHR 4 February 2021), par.65.

257. Ibid. par.84.

- *Britannica*, ‘paterfamilias’, <<https://www.britannica.com/topic/paterfamilias>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *ECHR*, ‘Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention’, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Euractiv*, ‘Lack of data, definitions shows EU is failing women’, <<https://www.euractiv.com/section/politics/news/lack-of-data-definitions-shows-eu-is-failing-women/>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Eurobarometer*, ‘The gender inequalities in the European Union’, <<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/the-gender-inequalities-in-the-european-union>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *European Court of Human Rights*, ‘Factsheet - Gender Equality’, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_gender_equality_eng>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *European Union Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe*, ‘Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων’, <<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-non-discrimination-law-2018-edition>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *European Court of Human Rights*, ‘Key Theme –Article 14 Gender Equality’, <<https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/gender-equality>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Natalie Alkiviadou and Andrea Manoli*, ‘The European Court of Human Rights Through the Looking Glass of Gender: An Evaluation’, <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/gojil11&div=11&g_sent=1&casa_token=YAHSPiZxNv4AAAAA:wDrTB_BrcxTOyk90qzN3I81vm-3vyIvL-7o_424FIJEL6WF1p2e50fdY4y88Hzej8UprOnh-0Q&collection=journals>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Sandra Fredman*, ‘Gender Equality and the European Convention on Human Rights’, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-981-10-8905-3_9.pdf>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

- *Sybe A. de Vries*, ‘EU and ECHR: Conflict or Harmony?’, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2212120>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Syntagmawatch*, ‘Η Αρχή της Αναλογικότητας’, <<https://www.syntagmawatch.gr/infographics/2020/04/09/i-arxi-tis-analogikotitas/>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Vera Jourova*, ‘Istanbul Convention: combatting violence against women’, <https://blackboard.ucy.ac.cy/bbcswebdav/pid-601038-dt-content-rid-3257272_1/courses/NOM513_1_201909_1/factsheet-istanbul-convention-16032016_en.pdf>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Vladislava Stoyanova*, ‘Fault, knowledge and risk within the framework of positive obligations under the European Convention on Human Rights’, <<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/805829D63D36E84DF9A1F9764A81C32A/S0922156520000163a.pdf/fault-knowledge-and-risk-within-the-framework-of-positive-obligations-under-the-european-convention-on-human-rights.pdf>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Yutaka Arai*, ‘The ECHR and non-discrimination’, <<https://sas-space.sas.ac.uk/3608/1/1581-1951-1-SM.pdf>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, ‘Σύγχρονες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας: απαγόρευση των διακρίσεων και θετικά μέτρα’, <<https://repositoryesdda.ekdd.gr/handle/123456789/260>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων*, <<https://eige.europa.eu/el/in-brief>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *ΟΔΕΘ*, ‘Η αρχή της μη διάκρισης: Τρόποι άσκησης του δικαιώματος και η νομολογία του ΕΔΔΑ’, <<https://odeth.eu/%CE%B7-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82/>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

Νομολογία

- *A. v. Croatia, App. No 55164/08, (ECHR 14 October 2010)*, <<https://rm.coe.int/16805a320f>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

- *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, App. No 9747/81, (ECHR 28 May 1985), <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57416%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57416%22]})>, <
- *Airey v. Ireland*, App. No 6289/73, (ECHR 9 October 1979), <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57420&filename=CASE%20OF%20AIREY%20v.%20IRELAND.docx&logEvent=False>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Alexandru Enache v. Romania*, App. No 16986/12, (ECHR 3 October 2017), <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-177677&filename=CASE%20OF%20ALEXANDRU%20ENACHE%20v.%20ROMANIA.pdf&logEvent=False>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Aziz v. Cyprus*, App. No 69949/01, (ECHR 22 June 2004), <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-61834&filename=CASE%20OF%20AZIZ%20v.%20CYPRUS.docx&logEvent=False>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *B.S. v. Spain*, App. No 47159/08, (ECHR 24 July 2012), <[https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-112459%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-112459%22]%7D)>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Balsan v. Romania*, App. No 49645/09, (ECHR 23 May 2017), <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-173619%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-173619%22]})>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Belgian linguistic case*, App. No 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1994/63, 2126/64, (ECHR 3 October 1972), <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-55398%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-55398%22]})>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Buturugă v. Romania*, App. No 56867/15, (ECHR, 11 February 2020), <[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2256867/15%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-201342%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2256867/15%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-201342%22]})>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*, App. No 17484/15, (ECHR 25 July 2017), <[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-175659%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-175659%22]})>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, App. No 28957/95, (ECHR 11 July 2002), <[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-60596%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60596%22]})>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

- *Hugh Jordan v. the United Kingdom*, App. No 24746/94, (ECHR 4 May 2001), < [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-59450%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-59450%22]%7D)>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Jurčić v. Croatia*, App. No 54711/15, (ECHR 4 February 2021), < [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-207633%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-207633%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*, App. No 60367/08 and 961/11, (ECHR 27 January 2017), < [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22appno%22:\[%2260367/08%22\],%22itemid%22:\[%22001-170663%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22appno%22:[%2260367/08%22],%22itemid%22:[%22001-170663%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Konstantin Markin v. Russia*, App. No 30078/06, (ECHR 22 March 2012), < [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:\[%22001-109868%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:[%22001-109868%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *León Madrid v. Spain*, App. No 30306/13, (ECHR 26 October 2021), < [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-212688%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-212688%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Leyla Şahin v. Turkey*, App. No 44774/98, (ECHR 10 November 2005), < [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-70956%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-70956%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *M.G. v. Turkey*, App. No 646/10, (ECHR 22 March 2016), < [https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22itemid%22:\[%22003-5332256-6646783%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22itemid%22:[%22003-5332256-6646783%22])>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Makhashevy v. Russia*, App. No 20546/07, (ECHR 31 July 2012), < <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-112535&filename=001-112535.pdf>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *Molla Sali v. Greece*, App. No 20452/14, (ECHR 18 June 2020), < <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-203370&filename=CASE%20OF%20MOLLA%20SALI%20v.%20GREECE.pdf&logEvent=False>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023
- *N.B. v. Slovakia*, App. No 29518/10, (ECHR 12 June 2012), < <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-111427&filename=CASE%20OF%20N.B.%20v.%20SLOVAKIA.docx&logEvent=False>>, τελευταία πρόσβαση 30/11/2023

